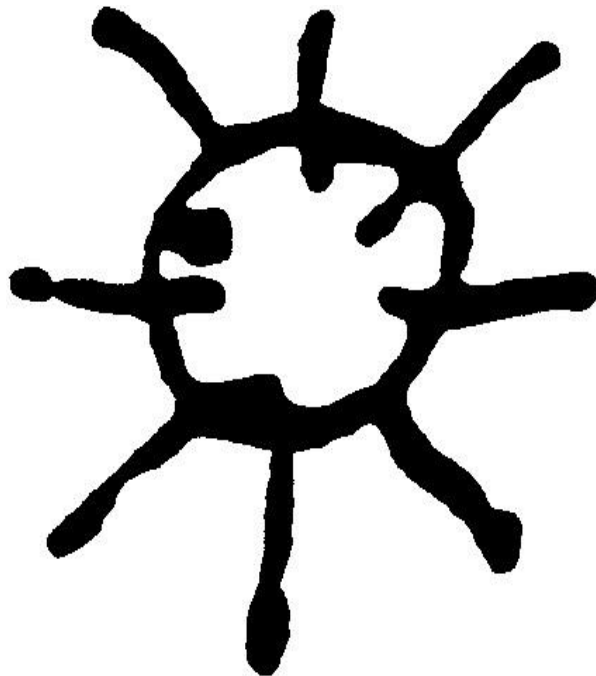

Het effect van Emerging Body Language op de verbale interactie tussen cliënt en begeleider

Masterscriptie I. A. F. M. Adema

Studentnummer: 0703680

Sectie Orthopedagogiek: Leren & Ontwikkeling

Radboud Universiteit Nijmegen

Begeleider: Prof. Dr. A. M. T. Bosman

Nijmegen, juli 2011

DANKWOORD

Via deze weg wil ik een aantal personen nadrukkelijk bedanken. Allereerst mijn scriptiebegeleidster, Anna Bosman. En terwijl ik dit typ, vind ik dat ik je eigenlijk ernstig tekort doe met de term 'scriptiebegeleidster'. Anna, jij bent voor mij een erg inspirerend persoon geweest gedurende mijn periode als student aan de Radboud Universiteit. In het tweede leerjaar wist je mij gigantisch te boeien met de collegereeks 'ontwikkelingspsychologie'. Je wist alles op een erg levendige manier te vertellen, doordat je veel concrete voorbeelden gaf. Ook kon ik je kritische houding erg waarderen. Dit was iets wat bij collegereeksen van anderen vaak ontbrak en dat is jammer, want een kritische houding zorgt voor diepgang. Diepgang is dan ook iets wat ik in een groot deel van mijn studie gemist heb. Toen in één van jouw colleges een vrij nieuwe methodiek genaamd Emerging Body Language (EBL) voorbij kwam, die dwars tegen de op dit moment dominerende visie van het behaviorisme inging, raakte ik erg benieuwd. Dit kwam tevens doordat ik gaandeweg merkte dat ik me helemaal niet kon vinden in het behavioristische denken. EBL was in dat opzicht een ware verademing. Dat ik vervolgens de kans heb gekregen om me te verdiepen in EBL, met EBL te werken en EBL te onderzoeken en daarbij altijd aanspraak heb kunnen maken op de kritische, heldere en inspirerende denkbeelden van jou, Anna, beschouw ik als een intense verrijking van mijn studietijd. Bedankt ook voor je geduld en je eindeloze positivisme tijdens mijn scriptieproces.

Ook wil ik EBL-deskundige, maar daarnaast ook zeer lieve, betrokken en warme persoon Carine Heijligers bedanken. Wat heb ik van jou onwijs veel mogen leren! Carine, bij deze wil ik jou ook vanuit de grond van mijn hart bedanken voor je raad en daad op het moment dat ik dat op persoonlijk vlak hard nodig had. Daarnaast een woord van dank voor Sonja van Veen-Graafstal. Samen met jou heb ik wekenlang zitten zwoegen aan de analyses voor deze scriptie. Jouw aanwezigheid maakte dit alles een stuk aangenamer. Ik heb jou namelijk ervaren als een onwijs gezellig, leergierig en betrokken persoon en ik heb echt het idee gekregen dat we door dit alles maatjes zijn geworden!

Een speciaal woord van dank gaat uit naar mijn ouders. Jullie hebben altijd veel interesse getoond in mijn studie en mijn studieproces. Bovendien hebben jullie het door de financiële ondersteuning mogelijk gemaakt dat ik deze studie kon volgen. Doordat ik de studie niet zelf hoefde te bekostigen had ik voldoende financiële ruimte om in mijn vrije tijd dingen te doen die mij plezier en ontspanning bezorgden. Ik ben er van overtuigd dat deze ontspanning indirect ook zeker heeft bijgedragen aan het studiesucces. Trouwens, pa en ma, bij deze kan ik wel opbiechten dat echt niet alle gedeclareerde boeken ook daadwerkelijk gelezen zijn.

Last but absolutely not least wil ik mijn vriend Wesley bedanken. Jij bent degene die mij tijdens mijn studieperiode het meest intensief heeft meegemaakt. Je hebt alle positieve momenten, zoals het behalen van tentamens, met mij beleefd. Helaas voor jou was jij ook degene die het in tijden van hevige tentamenstress het zwaarst te verduren had. Ik ben je dankbaar dat je mij daarbij, ondanks dat ik niet altijd even gezellig was, altijd zo goed mogelijk ondersteund hebt, of het nou ging om wat extra hulp in het huishouden gedurende de tentamenweek of om het pakken van een stoel voor jezelf zodat ik al mijn leerspullen naast me op de bank kon uitstellen. Bedankt dat je ook op dit gebied altijd achter me hebt gestaan.

Het effect van Emerging Body Language op de verbale interactie tussen cliënt en begeleider.

Inge Adema
Radboud Universiteit Nijmegen

SAMENVATTING

In dit onderzoek werd aan de hand van een multiple-case study design de effectiviteit van de interventiemethodiek Emerging Body Language (EBL) nader onderzocht. De EBL-methodiek vindt haar grondslag in de beeldende creatieve therapie en heeft een dynamisch karakter, wat onder meer inhoudt dat EBL een gelijkwaardige relatie tussen begeleider en cliënt veronderstelt. De essentie van EBL is interactie. De interactiestructuren, die de basis vormen voor de communicatie in het verdere leven, ontwikkelt een kind normaliter in vijf fasen, tussen 0 en 5 jaar. Wanneer er, om welke reden dan ook, hiaten zijn ontstaan in deze interactiestructuren, kan EBL helpen bij het ontwikkelen, herstellen of verbeteren van de interactiestructuren. Daarbij gaat EBL uit van wat een kind wel kan, om daar vervolgens, door het uitlokken van gedrag veelal middels lichaamstaal, een stapje aan toe te voegen. De vraag die in deze studie centraal stond is of er na het inzetten van de EBL-methodiek iets verandert in de verbale interactie tussen cliënt en begeleider. Daarnaast werd ook bekeken welke kwalitatieve veranderingen er hebben plaatsgevonden in het interactiepatroon tussen cliënt en begeleider. In deze studie werden drie cliënt-begeleider dyades besproken. De EBL-interventies zijn daar waar mogelijk gefilmd. Een selectie van deze filmpjes is geanalyseerd en vergeleken met videomateriaal van voor de interventie. Op basis van zowel eigen observaties, als op basis van EBL-videodiagnostiek als op basis van de kwantitatieve analyses volgens Linell kon worden geconcludeerd dat er bij twee van de drie cliënten duidelijk positieve veranderingen zijn waar te nemen. Ook bij de andere cliënt zijn er veranderingen waar te nemen, maar deze zijn minder evident. Dit is mogelijk het gevolg van een minder goede afstemming tussen deze cliënt en zijn begeleider.

1. INLEIDING

Een baby wordt geboren met een scala aan vaardigheden waarmee met de omgeving gecommuniceerd kan worden (Verdult, 2009). Gevoelens die een baby ervaart worden via het lichaam geuit. Zo kan een baby om gemoedstoestanden tot uitdrukking te brengen gebruik maken van mimiek, stem, lichaamshouding, alertheid en lichaamsbewegingen. Om deze uitdrukkingen betekenisvol te laten zijn, is het van belang dat er op de uiting van de baby gereageerd wordt (Kozima & Michalowski 2009). Zo ontstaat interactie: elke vorm van wederzijdse beïnvloeding die gewild of ongewild leidt tot een gedragsverandering van de betrokken personen (Marinussen, 2009). Interactie is een begrip dat een centrale plaats

inneemt binnen Emerging Body Language (EBL), een methodische aanpak in de praktijk van hulpverlening aan kinderen en jeugdigen (Rutten-Saris & Sabolic, 2008).

In dit onderzoek zal aan de hand van een multiple-case study design de effectiviteit van de interventiemethodiek EBL worden onderzocht. Er wordt zowel gekeken naar de kwalitatieve resultaten als naar de kwantitatieve resultaten van de interventie. Bij de kwantitatieve resultaten, waar in deze studie de grootste nadruk op zal liggen, gaat het specifiek over het effect van de EBL-interventie op de verbale interactie tussen cliënt en begeleider. In het vervolg van deze inleiding zal allereerst de dynamische achtergrond van EBL worden uitgelegd. Vervolgens zullen enkele belangrijke principes van EBL worden besproken, waarna de rol van interactie binnen EBL wordt verduidelijkt. Ten slotte zal er dieper worden ingegaan op de achtergrond en opzet van dit onderzoek.

1.1 Dynamische grondslag EBL

EBL vindt haar grondslag in de beeldende creatieve therapie en heeft een dynamisch karakter (Rutten-Saris & Sabolic, 2008). Dat dynamische karakter blijkt onder meer uit het feit dat er bij EBL vanuit wordt gegaan dat betekenis ontstaat in de relatie (Bosman, 2008; Rijnders & Nicolai, 1992). Hoe de omgeving wordt waargenomen, wordt ten eerste bepaald door wat je waarneemt. Er kan niet zonder meer gezegd worden dat iemand die 1.97 meter lang is, groot is. Het ligt er maar aan waar diegene mee vergeleken wordt. Wordt de persoon vergeleken met de gemiddelde man uit Japan (± 1.66 meter), dan is de man relatief groot. Maar wordt de man naast de Eiffeltoren gezet, dan is hij relatief klein. Hoe de omgeving wordt waargenomen is daarnaast afhankelijk van wie je bent. Omdat wij mensen zijn, wordt het voorbeeld van de man bekeken vanuit de ogen van een mens. Maar als een mier naar de man en de Eiffeltoren zou kijken, dan zal de mier zowel de man als de Eiffeltoren reusachtig vinden. Een bepaald gegeven wordt binnen EBL dan ook niet gezien als vaststaande eigenschap van een persoon, maar als het product van de interactie tussen de persoon en zijn omgeving (waaronder ook andere personen vallen). Een gevolg van de uitgangspositie dat betekenis ontstaat in de relatie, is dat de werkelijkheid niet voorspelbaar is (Rijnders et al., 1992): het ene gegeven kan voor de één hele andere gevolgen hebben dan voor de ander. Er moet altijd worden gekeken naar *deze* persoon, met *deze* kenmerken, met *deze* achtergrond, die interacteert met *deze* omgeving. Wordt er met een andere omgeving geïnteracteed, dan kan de werkelijkheid voor *deze* persoon weer heel anders zijn. Er wordt binnen EBL dan ook niet gedacht in termen van 'als dit, dan dat'. Zo kan er niet zonder meer gezegd worden dat *als* X maar vaak genoeg beloofd wordt voor op tijd thuis komen, hij *dan* niet meer te laat thuis zal komen.

Dat EBL een dynamische visie is, blijkt daarnaast uit het gegeven dat EBL een niet-reduceerbare relatie veronderstelt tussen een organisme en haar omgeving. Elk systeem wordt binnen de dynamische systeemtheorie gezien als een geheel (Macy & Brown, 1998). Dit geheel is groter dan de som der delen. De karakteristieken van een systeem ontstaan niet door de afzonderlijke onderdelen van een systeem, maar door de interactie of beter nog transactie tussen de verschillende onderdelen. Transactie veronderstelt op haar beurt wederkerigheid en de onmogelijkheid om vast te stellen wat de afzonderlijke effecten van de interacterende partners is: de mens beïnvloedt haar omgeving en tegelijkertijd beïnvloedt de omgeving de mens. Bij EBL-therapie wordt dan ook niet uitgegaan van eenzijdige beïnvloeding van de therapeut, maar van een wederkerige relatie tussen therapeut en cliënt.

1.2 EBL-principes

Binnen EBL wordt gedrag gezien als beweging (Rutten-Saris et al., 2008). Beweging is elke verandering in een bestaande toestand. Elk gedrag, van reiken tot spreken, vraagt om beweging. Zonder beweging geen gedrag. Ontwikkeling wordt binnen EBL dan ook gezien als iedere nieuwe verandering in een bestaande toestand.

Een vorm van bewegen is meebewegen: spontaan in het ritme van een ander bewegen (Bosman, 2008; Condon, 1974; Koreman, 2008). Meebewegen is niet hetzelfde als spiegelen. Bij spiegelen kiest iemand bewust voor het nadoen van de ander in houding, spreekwijze, woordkeuze, gebaren, enzovoorts. Bij meebewegen gaat het puur om in elkaars ritme bewegen. Bij meebewegen kan er een hele andere beweging worden ingezet, de beweging is enkel in het ritme van de beweging van de ander. Wanneer iemand onbewust in het ritme van de ander bewogen wordt, wordt er gesproken van meebewogen zijn. Ook dit verschilt van spiegelen. Nadoen, wat bij spiegelen gebeurt, impliceert namelijk dat degene die spiegelt altijd iets later is met zijn beweging dan degene die nagedaan wordt. Meebewogen zijn gebeurt daarentegen onbewust en vrijwel tegelijkertijd.

Spiegelen kan voor degene die nagedaan wordt irritatie oproepen (Bosman, 2008). Misschien een extreem voorbeeld, maar de meeste mensen vinden het onprettig wanneer iemand voortdurend herhaalt wat er gezegd wordt. Het voelt onnatuurlijk aan. Bij meebewogen zijn is dit anders. Meebewogen zijn is namelijk natuurlijk gedrag. Zo bewees Lorenz (Vicedo, 2009) dat jonge ganzen het vermogen hebben om meebewogen te zijn. Jonge ganzen gaan na de geboorte het eerste dat zij zien bewegen volgen en het gevolg is dat ze dit bewegende 'iets' als hun moeder beschouwen. Lorenz kwam er namelijk achter dat niet alleen hij de positie van de moeder kon innemen door het eerste bewegende in het leven van de ganzen te zijn, maar dat bijvoorbeeld ook een bewegend kussentje als moeder kon fungeren. Hiermee bewees Lorenz dat in het genetisch materiaal van de gans niet zozeer een voorstelling van de moeder zit voorgeprogrammeerd, maar een hechtingsmechanisme: de ganzen hechten zich aan het eerste bewegende dat zij zien. Later ging Lorenz zich ook op menselijk gedrag richten (Vicedo, 2009). Hij ontdekte onder meer dat bepaalde gezichtskenmerken en lichaamsverhoudingen bij kinderen anders zijn dan bij volwassenen. Zo is het hoofd bij kinderen in verhouding tot de rest van het lichaam vrij groot en zo hebben kinderen meestal grote, ronde ogen, een kleine, korte neus en ronde wangen. Deze kenmerken roepen bij volwassenen tederheid en de behoefte tot bescherming en verzorging op. Hieruit blijkt wederom de dynamiek tussen kind en omgeving, die door EBL zo benadrukt wordt.

Ook Condon (1974) bestudeerde het meebewogen gedrag van mensen. Hij ontdekte dat mensen twee soorten synchroniteiten laten zien, die beide onbewust gebeuren: zelfsynchronie en interactionele synchronie. Zelfsynchronie is de relatie tussen de spraak en de lichaamsbewegingen van een persoon. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om gebaren die in het ritme van de spraak worden gemaakt. Bij interactionele synchronie gaat het om de relatie tussen de lichaamsbewegingen van de luisteraar en de stem van de spreker. Zo beweegt de luisteraar bijvoorbeeld zijn hoofd op het ritme van de spraak van de spreker.

Ook natuurkundig gezien is meebewogen gedrag te verklaren. Christiaan Huygens ontdekte dat kloppende en tikkende voorwerpen de neiging hebben om in elkaars ritme te gaan (Spoor & Swift, 2000). Zo zullen pendules of staartklokken die een paar dagen naast elkaar in een kamer hangen, in elkaars ritme gaan tikken. De trillingsgolven van beide klokken gaan namelijk door de muur heen en zullen elkaars ritme beïnvloeden. De klokken ervaren daardoor een zekere weerstand in hun ritme, waardoor ze op zoek zullen gaan naar dat ritme dat de minste weerstand veroorzaakt en de minste energie kost: een gezamenlijk ritme. Leisman (1990) maakte vervolgens de vergelijking tussen klokken en andere kloppende dingen die in elkaars ritme gaan bewegen enerzijds en mensen anderzijds. Interacterende

mensen hebben, zo liet Leisman zien, net als klokken de neiging om in elkaars ritme te gaan bewegen. Zo gaan onder meer de ademhaling, het ritme van oogbewegingen en de hartslag van twee interacterende personen in eenzelfde richting bewegen. Kortom, beweging roept beweging op en meebewegen en meebewogen zijn is natuurlijk gedrag.

1.3 De rol van interactie(structuren)

De dynamische grondslag van EBL, de (natuur)wetenschappelijke onderbouwing en de belangrijke uitgangspunten van EBL zijn nu duidelijk. Zoals in het begin is besproken, is één van de belangrijkste pijlers binnen EBL interactie (Rutten-Saris et al., 2008).

Daarom zal nu dieper worden ingegaan op de rol die het begrip 'interactie' in de EBL-methodiek speelt.

Volgens EBL ontwikkelen de bouwstenen voor interactie, die de basis vormen voor de communicatie in het verdere leven, normaliter in vijf fasen, tussen 0 en 5 jaar. Binnen EBL worden deze fasen ook wel interactiestructuren of lagen genoemd. Een nieuwe interactiestructuur borduurt voort op wat in een voorgaande interactiestructuur is ontstaan. Dit impliceert dat wanneer er een hiaat is in een bepaalde interactiestructuur, een volgende interactiestructuur zich niet optimaal zal kunnen ontwikkelen (Bosman, 2008).

De eerste vorm van interactie tussen een pasgeboren baby en zijn verzorger blijkt een speciale structuur te hebben, te weten: in elkaars ritme hetzelfde doen, met ritmische pauzes (Trevorthen, 1979). Rutten-Saris, grondlegger van EBL, refereert naar deze speciale structuur met de term 'Afstemming', ook wel bekend als EBL-interactiestructuur Laag A. Het is gebleken dat baby's al in de eerste week van hun leven onderscheid kunnen maken tussen verschillende tijdseenheden en verschillende ritmes (Lewcowicz, 1992). Als een baby een geluidje maakt, gaan verzorgers vaak hetzelfde geluidje maken, bijvoorbeeld: 'nanana'....'nanana'.....'nanana'.... enzovoorts. De puntjes refereren aan de pauzes die de verzorgers nemen. De pauzes zijn een essentieel onderdeel van de interactie, omdat het kind hier de gelegenheid krijgt om nieuwe dingen te herkennen en te verwerken (Stern, 2000). Dat adequate afstemming tussen een verzorger en een baby in de meeste gevallen spontaan ontstaat, impliceert dat er niet altijd sprake is van spontane, adequate afstemming (Bosman, 2008). Sommige kinderen, met name kinderen met een ontwikkelingsstoornis, lijken soms amper te reageren op initiatieven van de verzorger of reageren juist heel sterk op deze initiatieven. Als een kind zo reageert bestaat de kans dat de verzorger niet weet hoe te reageren. Het is dan niet alleen de afwijkende reactie van het kind die leidt tot inadequate afstemming, maar ook de inadequate afstemmingsmogelijkheden van de verzorger. Er hoeft overigens niet altijd een aanwijsbare reden te zijn voor een inadequate afstemming tussen verzorger en kind.

Als de interactiestructuur Afstemming goed ontwikkeld is, ontwikkelt een kind vanaf het tweede levensjaar normaliter de interactiestructuur Beurtwisseling (Laag B). Waar het in de eerste laag ging om tegelijkertijd hetzelfde doen, gaat het in deze laag om na elkaar hetzelfde doen. Dit gebeurt weer in elkaars ritme, met ritmische pauzes. Voorbeeld: moeder klopt drie keer....kind klopt drie keer....moeder klopt drie keer....kind klopt drie keer....enzovoorts. In deze laag laat het kind meer initiatief zien. In de pauzes wordt er een verwachting gewekt waarop het kind zelf kan inzetten. Aspecten van beurtwisseling zijn al voor het tweede levensjaar zichtbaar, maar voor het tweede levensjaar wordt de beurtwisseling veelal door volwassenen uitgelokt. Vanaf het tweede levensjaar kan een kind uit zichzelf beurtwisseling inzetten: bewegingen die door het kind als prettig worden ervaren worden herhaald en bewegingen die door het kind als onprettig worden ervaren worden vermeden. Zo ontwikkelt ieder kind een bepaalde eigenheid: een eigen patroon van

bewegingen, wat bij een baby onder meer is terug te zien in een eigen manier van schreeuwen en huilen. Die eigenheid blijft gedurende het hele leven zichtbaar.

Laag C, de interactiestructuur *Uitwisseling*, ontstaat doorgaans in het derde levensjaar. Waar het kind in het tweede levensjaar heeft geleerd om na elkaar hetzelfde te doen (beurtwisselen), kan het nu ook zelf, vanuit zijn eigenheid, iets nieuws toevoegen aan de interactie. Voorbeeld: moeder klopt drie keer...kind klopt drie keer en klapt één keer in handen. Creativiteit speelt binnen deze laag een belangrijke rol. Een vereiste voor creativiteit is dat het kind beelden kan vormen. Als een kind bijvoorbeeld geen beeld heeft van hoe het is om door een boekje te bladeren zal hij ook nooit voorstellen door een boekje te gaan bladeren. Mensen verwerken verschillende vormen van zintuiglijke informatie in verschillende gebieden van de hersenen (Stern, 2000). Zij zijn in staat om al deze informatie vervolgens tegelijkertijd te verwerken en samen te voegen tot een geheel. Op deze manier vormen mensen beelden van gebeurtenissen of situaties. Ook baby's zijn hier normaliter al toe in staat.

Laag D is de laag van het *Speldialoog*, die gewoonlijk in het vierde levensjaar ontwikkelt. In deze laag speelt taal een uiterst belangrijke rol: handelingen worden nu ondersteund met woorden, waardoor het kind ervaringen met anderen kan delen en bespreken. Door het delen van ervaringen ontwikkelt ook de zogenaamde 'joint attention' steeds verder (Moore & Dunham, 1995). Vanuit de uitwisseling van ervaringen ontstaan bepaalde verwachtingen aangaande de interactie. Als moeder bijvoorbeeld al vijf keer achter elkaar drie keer klopt, dan zal het kind de verwachting hebben dat moeder de zesde keer ook drie keer zal kloppen. Doordat het kind variaties kan toevoegen, kan er nu gespeeld worden met verwachtingen, wat bijvoorbeeld kan leiden tot nieuwe spelvormen.

In het vijfde levensjaar ontwikkelt een kind normaal gesproken de interactiestructuur *Taak/Thema* (Laag E). Vanuit het speldialoog kan het kind nu over het spel praten, ook als het spel niet in het zicht van het kind is. Het kind kan zijn wensen, beleving en behoeften duidelijk maken. Hierdoor kan er in het spel een bepaald thema ontstaan. Als de voorgaande interactiestructuren goed ontwikkeld zijn, kan het kind opgedragen taken uitvoeren, doordat er een goede afstemming is ontwikkeld en doordat er uitwisseling is in het spel. De verbale taal sluit nu aan op de lichaamstaal van het kind.

EBL wordt onder andere ingezet bij problemen op het gebied van contact, communicatie, hechting en ontwikkeling. Met name jeugdigen en gezinssystemen die moeilijk met taal te bereiken zijn hebben profijt van een EBL-behandeling. Bij deze behandeling ligt de nadruk namelijk niet op het talige, maar op beweging. Het doel van een EBL-behandeling is om tekortkomingen in de ontwikkeling van de eerdergenoemde interactiestructuren te herstellen, ontwikkelen of verbeteren.

Binnen EBL-behandelingen wordt gedrag niet opgelegd, maar uitgelokt (Rutten-Saris et al., 2008). Dit in tegenstelling tot behandelmethodieken gestoeld op leertheoretische grondslag, waarbij gedrag wordt aangeleerd of opgelegd: of en hoe nieuw gedrag ontstaat, is afhankelijk van belonende en/of straffende acties van de omgeving (Verhofstadt-Denève, Van Geert & Vyt, 2003). Dat het nieuwe gedrag wordt opgelegd, impliceert dat het gedrag niet van de persoon zelf is. Hier kan de vergelijking worden gemaakt met een orgaantransplantatie: wanneer er iets in het lichaam wordt gestopt dat niet van de persoon zelf is, is een afweerreactie een natuurlijke reactie van het lichaam. Dat het opleggen van nieuw gedrag vaak gepaard gaat met verzet, is dan ook niet onbegrijpelijk. Maar belangrijker is dat het gedrag door de natuurlijke afweerreactie niet wordt geïnternaliseerd. Het gedrag wordt niet van de persoon zelf, maar zal altijd afhankelijk zijn van de belonende dan wel straffende reacties van de omgeving. Binnen EBL is dit anders: er wordt gewerkt met dat wat het kind wel beheerst. De eigen bewegingen van het kind worden gebruikt om nieuw gedrag te ontlocken. De behandelaar voegt steeds kleine, nieuwe elementen toe aan datgene dat het kind

al beheerst. De nieuwe elementen worden aangeboden met ritmische pauzes, waardoor het kind de tijd krijgt om de nieuwe elementen te herkennen, te verwerken en zelf toe te passen. Ritmische pauzes zijn essentieel voor de internalisering van nieuwe bewegingen. Om het principe van 'uitlokken van gedrag' wat levendiger te maken, volgt een kort voorbeeld

Een kind is in staat om te tekenen, maar tekent alleen rechte lijnen. Tijdens de EBL-interventie kan de therapeut met het kind gaan tekenen. De therapeut zal eerst in het ritme van het kind meebewegen. Met andere woorden: als het kind snel rechte lijnen trekt, trekt de therapeut ook snel rechte lijnen. Doet het kind dit langzaam, dan doet de therapeut het ook langzaam. Na een tijdje kan de therapeut een nieuwe beweging inzetten, bijvoorbeeld zelf langzamer tekenen dan het kind. Het is waarschijnlijk dat het kind dit bemerkt, omdat kind en therapeut eerst in een gezamenlijk ritme tekenden en dit ritme nu verstoord wordt. Wanneer het kind de verandering bij de therapeut bemerkt, neemt de therapeut even pauze. In die pauze heeft het kind de tijd om de verandering te verwerken. Vervolgens gaan kind en therapeut weer verder in een gezamenlijk ritme. Na een tijdje kan de therapeut weer een variatie toevoegen. Na enige herhaling zal het kind in staat zijn zelf een soortgelijke variatie toe te passen.

1.4 Onderzoek

Om te bekijken welk effect EBL nou precies heeft op de interactiestructuren van cliënten wordt er in dit onderzoek naast het bekijken van de kwalitatieve veranderingen ook nader gekeken naar de interacties tussen EBL-begeleiders en hun cliënten. Dit gebeurt aan de hand van Initiatief-Respons Analyses volgens Linell (Linell, Gustavsson & Juvonen, 1988). Volgens Linell kunnen dialogen worden beschouwd als dynamische processen tussen de deelnemers van de dialoog (Strömbergsson, 2007). Van elke beurt van de dialoog wordt bekeken in hoeverre de beurt terugslaat op wat er in de interactie aan voorafging en welke invloed de beurt heeft op het vervolg van de interactie. Met andere woorden, een beurt wordt niet gezien als een op zichzelf staand iets, maar wordt altijd gezien als iets dat in relatie staat tot zijn omgeving. Door alle beurten van een dialoog te analyseren kan iets worden gezegd over de symmetrie binnen een dialoog: is er sprake van gelijkwaardigheid in de interactie of domineert de één de ander? In EBL-termen gesproken zegt dit dus iets over de mate van wederkerigheid en de mate van afstemming in de interacties.

In het kader van het derdejaarsvak Klinisch Practicum, van de opleiding Pedagogische Wetenschappen aan de Radboud Universiteit Nijmegen, hebben verschillende studenten kennis gemaakt met EBL. Van september 2009 tot juni 2010 heeft elk van deze studenten één-op-één begeleiding gegeven aan een jeugdige met cognitieve, sociaal-emotionele en gedragsmatige beperkingen wonend in het EBL-leefgroefhuis. Door het inzetten van EBL in de één-op-één begeleiding werd getracht een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van de interactiestructuren van de cliënten. De vraagstellingen van dit onderzoek luiden als volgt:

- verandert er kwalitatief gezien iets in het interactiepatroon tussen cliënt en begeleider na het inzetten van de EBL-methodiek?
- verandert er na het inzetten van de EBL-methodiek iets in de verbale interactie tussen cliënt en begeleider kijkende naar het patroon van initiatief nemen en respons geven? Met als specifieke deelvraag: worden de interacties tussen cliënt en begeleider na het inzetten van de EBL-methodiek meer symmetrisch?

2. METHODE

2.1 Casussen

In dit onderzoek werden initiatief-respons analyses uitgevoerd op de interacties van drie cliënten met hun eigen begeleider. Dat maakt dat er drie dyades waren. De leeftijd van de cliënten varieerde van twaalf tot vijftien jaar en ze waren allen woonachtig in een leefgroephuis voor permanente opvang. Deze leefgroep was een zogenaamde EBL-leefgroep: op de leefgroep werd de EBL-methodiek toegepast. De begeleiders waren derdejaars studenten Pedagogische Wetenschappen van de Radboud Universiteit Nijmegen die in het kader van het vak 'Klinisch Practicum' onder leiding van een universitair docent en een EBL-deskundige een jeugdige met cognitieve, sociaal-emotionele en gedragsmatige beperkingen wonend in het EBL-leefgroephuis begeleidde. Alvorens de interventies plaatsvonden, hebben de begeleiders uitgebreide theoretische kennis over EBL opgedaan middels de EBL-1 en EBL-2 cursus, met als doel vertrouwd te raken met de visie van EBL en het kunnen herkennen van en werken met de EBL-interactiestructuren. De begeleider van Cliënt B heeft alvorens zij Pedagogische Wetenschappen is gaan studeren de opleiding Creatieve Therapie afgerond. De andere twee begeleiders zijn vanaf het VWO ingestroomd op de universiteit.

2.2 Materiaal

2.2.1 Algemeen

Daar waar mogelijk was, zijn de ontmoetingen tussen cliënt en begeleider gefilmd met een videocamera. Vervolgens zijn per cliënt drie 8-minuten durende filmpjes van voor de interventie en drie 8-minuten durende filmpjes van na de interventie gescoord met het computerprogramma The Observer XT, een door Noldus (2009) ontwikkeld professioneel computerprogramma voor de verzameling, analyse en presentatie van observatiegegevens. Van één filmfragment zijn, vanwege de beperkte duur van de opname, plusminus vijf minuten gescoord. De keuze van de filmpjes hing met name af van de activiteit: geprobeerd is om zoveel mogelijk filmpjes met vergelijkbare activiteiten te nemen voor en na de interventie (bijvoorbeeld: voor de interventie koekjes versieren, na de interventie tegels versieren). Tijdens de ontmoetingen zijn allerlei materialen gebruikt. Dit liep uiteen van barbies tot knutselmateriaal en van playstation tot lego.

2.2.2 Betrouwbaarheid

Plusminus twintig procent van de geselecteerde filmpjes werd ook door een medestudent gescoord. Op basis hiervan is de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van deze studie berekend (zie Tabel 1). De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid is de mate van overeenstemming tussen verschillende beoordelaars. Er is een time window van één seconde gehanteerd: als beide beoordelaars op hetzelfde moment eenzelfde gedraging scoorden, waarbij de scoring van de beoordelaars maximaal één seconde van elkaar afweek, werd er van overeenstemming gesproken. De gebruikte maat voor de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid is Cohen's Kappa, een voor kans gecorrigeerde maat van overeenstemming tussen verschillende beoordelaars. Voor Cohen's Kappa gelden de volgende interpretaties:

- < 0 = slecht
- $0 - 0,2$ = gering

- 0,21 – 0,40 = matig
- 0,41 – 0,60 = redelijk
- 0,61 – 0,80 = voldoende tot goed
- 0,81 – 1,00 = bijna perfect

Tabel 1 Cohen's Kappa Ten Behoeve van de Interbeoordelaarsbetrouwbaarheid.

	Cliënt A	Cliënt B	Cliënt C
Baseline 1	0,70	0,72	- ¹
Baseline 2	0,60	0,61	0,41
Baseline 3	0,67	0,78	0,60
Interventie 1	0,71	0,79	0,55 ²
Interventie 2	0,72	0,64	0,76
Interventie 3	0,51	0,78	- ³
Gemiddeld	0,65	0,72	0,58 ⁴

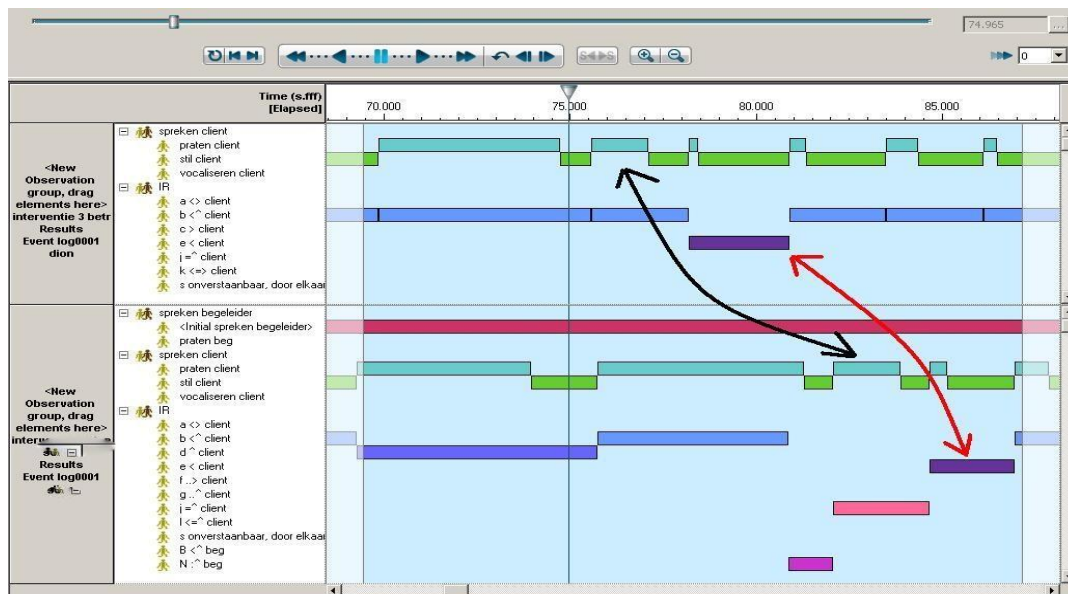
¹Van dit filmpje is geen betrouwbaarheid berekend, omdat de twee studenten dit filmpje samen hebben gescoord.

²Met een time-window van twee seconden is de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid voor dit filmpje 0,63.

³Van dit filmpje is geen betrouwbaarheid berekend, omdat de eerste helft van het filmpje door de ene student is gescoord en wegens omstandigheden de tweede helft van het filmpje gescoord is door de andere student.

⁴Met een time-window van twee seconden bij het filmpje van interventie 1 komt de gemiddelde interbeoordelaarsbetrouwbaarheid voor cliënt C uit op 0,60.

Alle filmpjes van alle cliënten gemiddeld genomen is de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid voldoende tot goed (kappa = 0,66). Als er voor een ruimer time-window was gekozen, was de overeenstemming nog groter geweest. Vaak scoorden de verschillende beoordelaars namelijk wel dezelfde gedraging, maar de ene beoordelaar scoorde deze sneller dan de andere beoordelaar, waardoor er vaak meer dan één seconde tussen de gescoorde gedragingen van de beoordelaars zat. Dit is te zien in Figuur 1. Daarnaast is het zo dat de mate van overeenstemming negatief beïnvloed werd door het feit dat de ene beoordelaar soms een pauze scoorde tussen twee uitingen (praten-stil-praten), terwijl de andere beoordelaar dit als één uiting rekende (praten).

Figuur 1 Tijdsverschil in Beoordelingen die Inhoudelijk Overeenstemmen.

2.2.3 Linell

De filmpjes werden geanalyseerd aan de hand van de Initiatief-Respons Analyse van Linell et al. (1988). Aan de hand van deze analyse kunnen dialogen nader worden onderzocht. In veel onderzoeken naar dialogen ligt de focus op de individuele gesprekspartners (Linell et al., 1988). Maar de bijdrage die iemand aan een gesprek levert is afhankelijk van de context. Daarnaast wordt de context voortdurend vernieuwd door de gesprekspartners: er wordt gereageerd op wat eerder is gezegd, maar er worden ook initiatieven genomen zodat er een nieuwe reactie wordt uitgelokt. Dit maakt dat bij de methode van Linell de dyade als geheel veel betekenisvoller wordt geacht dan de acties van de individuele gesprekspartners afzonderlijk.

Volgens Linell et al. (1988) bestaat een ideaal dialoog uit aantal eigenschappen. In de praktijk komen ideale gesprekken nauwelijks voor. Sterker nog, bij veel activiteiten is het helemaal niet gewenst om volledige gelijkwaardigheid in het gesprek te hebben. Maar het ideale gesprek voldoet aan de volgende condities:

- het gesprek is plaatselijk coherent. Dit wil zeggen dat de gesprekspartners dingen proberen te zeggen die relevant zijn voor en aansluiten bij het huidige gespreksonderwerp.
- De gesprekspartners zijn wederzijds responsief. Dit wil zeggen dat de ene persoon in zijn reactie linkt aan de beurt van de ander.
- Het gesprek is progressief. Dit wil zeggen dat beide gesprekspartners hun best doen om de dialoog voort te zetten door nieuwe onderwerpen te introduceren.
- Het gesprek is direct. Dit wil zeggen dat de gesprekspartners ingaan op de kern van wat de ander zegt en niet ingaat op bijzaken of details.
- Er worden in het gesprek geen dingen aan de gesprekspartner opgelegd. De gesprekspartner wordt door de ander niet beperkt in zijn antwoorden.
- Het gesprek is symmetrisch. Dit wil zeggen dat beide gesprekspartners in gelijke mate het gesprek domineren dan wel gecontroleerd worden tijdens het gesprek. Ofwel, de een wordt niet gedomineerd door de ander.

Symmetrie hangt sterk samen met dominantie (Linell et al., 1988). Hoe minder de één gedomineerd wordt door de ander, hoe meer symmetrie er in het gesprek is. Er zijn verschillende vormen van dominantie. Wanneer er gesproken wordt over kwantitatieve dominantie, wordt puur de hoeveelheid spreken bedoeld. Degene die de meeste woorden gebruikt of het grootste deel van de tijd aan het woord is domineert. Bij onderwerpdominantie gaat het over het inbrengen van nieuwe onderwerpen. Degene die de meeste (sub)onderwerpen introduceert is degene die domineert. Bij de Initiatief-Respons Analyse ligt de focus echter op een andere soort dominantie: de interactionele dominantie. Degene die de acties van de ander het meest leidt en controleert en die zelf in zijn interactiegedrag het minst gedomineerd wordt door de ander, is degene die domineert. Dit wordt uitgedrukt in de IR-Index (waarover later meer). Dominant zijn in een gesprek is dus niet hetzelfde als dominant zijn in gedrag (Linell et al., 1988).

Bij de Initiatief-Respons Analyse van Linell worden gesproken beurten geanalyseerd. Een beurt kan een initiatief en/of een respons bevatten. Een initiatief kan worden omschreven als een beurt die zich richt op een volgende beurt. Initiatieven zorgen ervoor dat de dialoog gecontinueerd kan worden, doordat er gevraagd wordt naar een reactie van de gesprekspartner of doordat er een nieuw onderwerp geïntroduceerd wordt. Een respons (ofwel een reactie of antwoord) kan worden omschreven als een beurt die zich richt op een voorgaande beurt. Elke beurt van een dialoog kan worden toegewezen aan een bepaalde categorie. In totaal zijn er achttien categorieën en twee non-categorieën (X en S), die zijn weergegeven in Tabel 2. De categorieën zijn gebaseerd op een kleine set van functies voor initiatief en respons. Deze van elkaar te onderscheiden functies met hun bijbehorende symbolen zijn:

- Het onderscheid tussen initiatief, gesymboliseerd door $>$ of \wedge en respons, gesymboliseerd door $<$
- De sterkte en het toepassingsgebied van de initiatieven. Met een sterk initiatief wordt bedoeld dat de spreker expliciet vraagt om een reactie van de ander, gesymboliseerd door $>$ Met een zwak initiatief wordt bedoeld dat de spreker uitnodigt tot een reactie, maar er niet expliciet om vraagt (bijvoorbeeld een voorstel doen), gesymboliseerd door \wedge
- Het onderscheid tussen een adequaat antwoord, gesymboliseerd door $<$ en een inadequaat of deels geaccepteerd antwoord, gesymboliseerd door $-$
- Het onderscheid tussen een beurt die betrekking heeft op een voorgaande beurt (plaatselijk), gesymboliseerd door $<$ of $:$ en een beurt die betrekking heeft op een beurt eerder in het gesprek, gesymboliseerd door $..$
- De focus van beurten: is men gericht op de kern van wat de ander gezegd heeft, gesymboliseerd door $<$ of is men gericht op bijzaken, gesymboliseerd door $:$
- Het onderscheid tussen een beurt die gekoppeld is aan de voorgaande beurt van de ander, gesymboliseerd door $<$ en een beurt die gekoppeld is aan hetgeen de spreker zelf heeft gezegd in een voorgaande beurt, gesymboliseerd door $=$

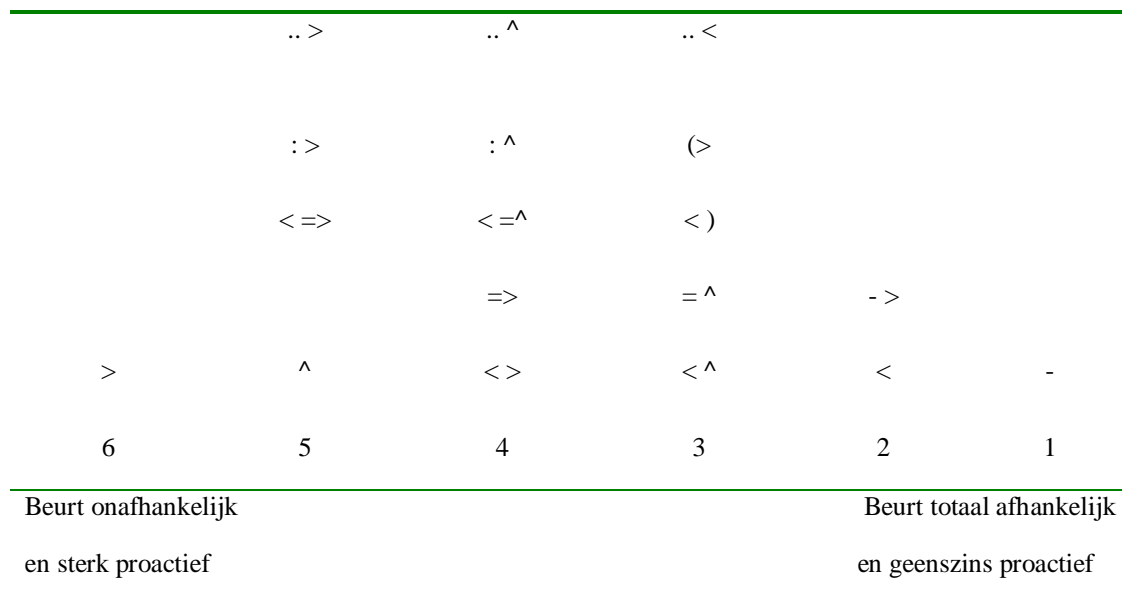
Tabel 2 *Categorieën Linell.*

Categorie	Uitleg
A <>	Beurt met zowel aspecten van initiatief als antwoord, waarbij het antwoord gelinkt is aan de kern van wat de ander zei en het gaat om een sterk initiatief.

- B < ^** Beurt met zowel aspecten van initiatief als antwoord, waarbij het antwoord gelinkt is aan de kern van wat de ander zei en het gaat om een zwak initiatief.
- C >** Beurt met daarin een sterk initiatief dat een nieuw en onafhankelijk onderwerp bevat.
- D ^** Beurt met daarin een zwak initiatief dat een nieuw en onafhankelijk onderwerp bevat.
- E <** Er wordt geantwoord op wat de ander heeft gezegd en er ontbreekt een nieuw initiatief. De beurt wordt door de ander geaccepteerd (adequaat antwoord)
- F ..>** Beurt waarin zowel antwoord als een sterk initiatief ligt, waarbij het antwoord betrekking heeft op een beurt niet direct voorafgaand aan deze beurt (ander onderwerp van discussie).
- G ..^** Beurt waarin zowel antwoord als een zwak initiatief ligt, waarbij het antwoord betrekking heeft op een beurt niet direct voorafgaand aan deze beurt (ander onderwerp van discussie).
- H ..<** Beurt waarbij een adequaat antwoord wordt gegeven op een beurt niet direct voorafgaand aan deze beurt (bijvoorbeeld een vraag eerder in het gesprek gesteld). Er is geen initiatief.
- I =>** Beurt met een sterk initiatief waarbij de spreker linkt aan zijn eigen voorafgaande beurt (bijvoorbeeld herhaling of herformulering van wat hij heeft gezegd). Deze beurt komt vaak voor als de ander geen adequaat antwoord heeft gegeven.
- J =^** Beurt met een zwak initiatief waarbij de spreker linkt aan zijn eigen voorafgaande beurt (bijvoorbeeld herhaling of herformulering van wat hij heeft gezegd).
- K < = >** Beurt met daarin zowel een antwoord als een sterk initiatief, waarbij het antwoord betrekking heeft op iets wat de spreker zelf heeft genoemd in zijn voorgaande beurt. Iets betekenisvol uit de voorgaande beurt van de andere spreker wordt genegeerd.
- L < = ^** Beurt met daarin zowel een antwoord als een zwak initiatief, waarbij het antwoord betrekking heeft op iets wat de spreker zelf heeft genoemd in zijn voorgaande beurt. Iets betekenisvol uit de voorgaande beurt van de andere spreker wordt genegeerd.
- M : >** Beurt waarbij zowel een antwoord als een sterk initiatief worden gegeven. Het antwoord heeft betrekking op een bijzaak, een detail dat de ander heeft genoemd. Er wordt niet gefocust op de kern van wat de ander zegt. Het betreft vaak opmerkingen over de functie of de vorm van de beurt van de ander.

N :^	Beurt waarbij zowel een antwoord als een zwak initiatief worden gegeven. Het antwoord heeft betrekking op een bijzaak, een detail dat de ander heeft genoemd. Er wordt niet gefocust op de kern van wat de ander zegt. Het betreft vaak opmerkingen over de functie of de vorm van de beurt van de ander.
O -	Beurt waarbij men antwoordt op een direct voorafgaande beurt, waarbij het antwoord niet geaccepteerd wordt door de ander; een inadequaat of irrelevant antwoord.
P ->	De beurt is een wedervraag op de beurt van de ander, er wordt geen antwoord gegeven op de beurt van de ander. Bijvoorbeeld vragen om herhaling, bevestiging vragen of om verheldering vragen.
Q (>	Beurt waarbij gebrek is aan concrete inhoud, maar waarbij initiatief wordt genomen om een nieuw onderwerp aan te snijden; een soort voorbereiding tot het openen van een nieuw onderwerp, waarbij het onderwerp pas de volgende beurt wordt besproken.
R (<	Beurt waarbij een onderwerp duidelijk wordt afgesloten en er geen nieuw initiatief wordt genomen.
X (0)	Een beurt die geen enkele bijdrage levert aan de dialoog, bijvoorbeeld wanneer de beurt wordt onderbroken voordat er iets zinnigs is gezegd.
S	Door elkaar heen praten of onverstaanbaar praten.

De achttien categorieën kunnen vervolgens geordend worden op een zespuntsschaal, het zogenaamde IR-Profiel (zie Figuur 2): van het sterkste initiatief waarbij een respons ontbreekt (categorie C) tot de zwakste respons waarbij totaal niet geprobeerd wordt de dialoog voort te zetten (categorie O).

Figuur 2 IR-Profiel: de Beurten Onderverdeeld op een Zespuntsschaal.

Op basis van de gescoorde beurten kunnen een aantal maten worden berekend:

- De IR-Index is de globale maat voor de mate waarin iemand domineert dan wel gecontroleerd wordt tijdens een gesprek. Het is de mediaanwaarde van de scores op het IR-Profiel
- De IR-difference geeft het verschil in IR-index tussen de gesprekspartners weer. De IR-difference geeft dan ook de mate van asymmetrie in een gesprek weer.
- De B-coëfficiënt: het aantal uitgebreide antwoorden (categorie B) als percentage van alle beurten.
- De S-coëfficiënt: het aantal vragen of andere sterke initiatieven (categorie A, C, F, I, K en M) als percentage van alle beurten. Deze coëfficiënt geeft weer in hoeverre de gesprekspartner proberen de ander te laten antwoorden op hun vragen.
- De F-coëfficiënt: het aantal beurten dat niet aansluit op een voorgaande beurt (categorie C, D, F, G, H en Q) als percentage van alle beurten. Deze coëfficiënt geeft aan in hoeverre de gesprekspartners een abrupte verandering van onderwerp initiëren.
- De O-coëfficiënt: het aantal beurten waarbij de persoon vermijdt in te gaan op de kern van een voorafgaande beurt, ondanks dat de beurt wel gelinkt is aan de voorafgaande beurt (categorie I, J, K, L, M en N als percentage van alle beurten).

2.3 Procedure

In dit onderzoek werd gebruik gemaakt van een multiple-case AB-design: eerst werd er gekeken naar de dialogen tussen de cliënten en begeleiders voordat de interventie had plaatsgevonden. Daarna werd er gekeken naar de dialogen na inzet van de interventie. Van oktober 2009 tot juni 2010 zijn er vrijwel wekelijks twee uur durende ontmoetingen tussen cliënt en begeleider geweest. De eerste acht ontmoetingen tussen begeleider en kind stonden in het teken van prettig contact maken, elkaar leren kennen en een vertrouwensband opbouwen. Na acht ontmoetingen werden de interventies ingezet. De interventies vonden zowel plaats in en rondom het leefgroepshuis als in het dorp.

De behandeldoelen waren voor elk van de cliënten verschillend. Zo richtte de interventie bij Cliënt A zich op afstemmen op de ander en in een gezamenlijk ritme komen, gelijkwaardige interacties aangaan met de ander en manieren leren om jezelf te vermaken, waarbij de fijne motoriek wordt gebruikt. Bij Cliënt B richtte de interventie zich op in een gezamenlijk ritme komen met de ander en eigen variatie toevoegen, zowel in interactie als in activiteit. Bij Cliënt C was de interventie gericht op het bevorderen van het geven van een eigen mening, initiatief nemen, trots zijn op zichzelf wanneer ze iets beter doet dan een ander en keuzes maken in een winkel⁵.

2.4.1 Analyse

Aan de hand van eigen observaties en EBL-videodiagnostiek onder leiding van een EBL-deskundige werden kwalitatieve analyses uitgevoerd. Daar waar mogelijk was, zijn de ontmoetingen tussen cliënt en begeleider gefilmd. In totaal zijn er van elke dyade zes filmpjes van geanalyseerd ten behoeve van de kwantitatieve analyses: drie filmpjes van voor de interventie en drie filmpjes van na de interventie⁶. De filmpjes zijn gescoord met het computerprogramma The Observer XT, versie 9.0. Met dit programma kunnen gedragscategorieën en gedragingen worden aangemaakt door de gebruiker. De gedragingen

⁵ Zie voor een uitgebreide omschrijving van de doelen per cliënt de bijgevoegde vignetten.

⁶ Zie voor een uitgebreide omschrijving van elk filmpje de bijgevoegde vignetten.

moeten uitsluitend zijn. In dit onderzoek is bij elke dyade gebruik gemaakt van twee gedragscategorieën. Één van die categorieën was de categorie 'spreken', met daarbij de mogelijke gedragingen 'praten', 'vocaliseren' en 'stil'. De andere categorie was de categorie 'initiatief-respons'. De gedragingen binnen deze categorie waren de twintig beurtcategorieën van Linell. In geval van praten werd altijd één van deze twintig gedragingen gescoord.

3. RESULTATEN

Van elke cliënt is een uitgebreid vignet gemaakt. In elk vignet worden achtereenvolgens besproken: gegevens uit het dossier en observationele gegevens, de probleemanalyse vanuit EBL, het doel en middel van de EBL-interventie, een beschrijving van de gefilmde ontmoetingen en de specifieke resultaten van de Linell-analyse. In deze paragraaf wordt het resultaat per cliënt samengevat door eerst de EBL-diagnose te geven, gevolgd door een samenvatting van de kwalitatieve resultaten en de resultaten van de Linell-analyse.

3.1 Cliënt A

3.1.1 EBL-diagnose

Het betreft een vijftienjarige jongen met een verstandelijke beperking die met name sociaal-emotioneel een ernstige achterstand heeft. Op basis van EBL werd geconstateerd dat de cliënt een hiaat heeft in de interactiestructuur Afstemming (Laag A). Dat wil zeggen dat hij niet goed afgestemd is op zichzelf, de ander en de omgeving. Ook heeft de cliënt een hiaat in de interactiestructuur Beurtwisseling (Laag B). Dit betekent dat hij sterk afhankelijk is van de sturing van anderen. Één van de doelen van de EBL-interventie is dat de cliënt zijn ritme van praten, fietsen en bewegen afstemt op het ritme van de ander, zodat er een gezamenlijk ritme kan ontstaan. Het andere doel van de EBL-interventie is dat de cliënt in de interactie oog heeft voor de ander en niet meer alleen bepaalt wat er in de interactie gebeurt.

3.1.2 Kwalitatieve resultaten EBL-interventie

Voor de interventie deed de cliënt veel dingen erg snel: hij liep snel, hij fietste snel en hij sprak erg snel. Hij hield hierin geen rekening met de ander, waardoor hij voor anderen vaak moeilijk te volgen was. Na de interventie is dit heel anders: de cliënt lijkt de ander meer waar te nemen en houdt meer rekening met de ander. Hij stemt zijn ritme van lopen, fietsen en praten steeds beter af op het ritme van zijn interactiepartner, waardoor er ruimte is gekomen voor wederkerigheid en gezamenlijkheid.

Daarnaast was het voor de interventie zo dat de cliënt bepaalde wat er gebeurde in de interactie. Wat een ander zou willen maakte voor hem niet uit. Zijn wil was wet en de begeleider schikte zich hier vaak naar. Na de interventie vraagt de cliënt een aantal keer wanneer hij een keuze moest maken expliciet naar de mening van de begeleider. De cliënt neemt de begeleider waar en houdt rekening met de gevoelens en belangen van de begeleider. Hierdoor doen de begeleider en cliënt na de interventie samen een activiteit in plaats van dat de cliënt een activiteit doet en de begeleider toeschouwer of 'slaafje' is.

3.1.3 Evaluatie van de ontwikkeling van de relatie tussen cliënt en begeleider

Een uitgebreide beschrijving van de kwantitatieve resultaten is terug te vinden in het bijgevoegde vignet van Cliënt A, onder het kopje 'Resultaten Linell'. Samenvattend kan er worden gesteld dat er voor de interventie in de interactie tussen begeleider en cliënt veel sprake was van ongelijkwaardigheid. De cliënt domineerde het gesprek qua inhoud middels zijn betweterige toon en opmerkingen. Hoewel de begeleider interactioneel iets dominanter was dan de cliënt, werd er niet echt geluisterd naar haar. Veelal was het de begeleider die vragen stelde en de cliënt die antwoordde. Daarmee hield de interactie meestal op; een echt gesprek werd er niet gevoerd. Na de interventie worden er wel echte gesprekken gevoerd, wat blijkt uit het feit dat zowel cliënt als begeleider meer uitgebreide antwoorden (antwoorden met nieuwe initiatieven) geven die de dialoog voortzetten. Hier zit bovendien een duidelijk stijgende lijn in na de interventie, waardoor geconcludeerd kan worden dat de interventie op het geven van meer uitgebreide antwoorden heel duidelijk effect heeft gehad. Dat de begeleider en cliënt na de interventie samen een activiteit doen in plaats van dat de cliënt een activiteit doet en de begeleider toeschouwer of 'slaafje' is, is niet alleen aangetoond middels de EBL-videodiagnostiek, maar is ook terug te zien in de toename van symmetrie gedurende de interacties. Voor het feit dat de begeleider na de interventie minder vaak niet ingaat op de kern van een voorafgaande beurt is een logische verklaring te geven: omdat het voor de interventie de cliënt was die alles wilde bepalen, probeerde de begeleider tijdens de interventie steeds meer haar ideeën er doorheen drukken. Hierdoor werd de cliënt zich bewuster van de aanwezigheid van de begeleider en haar deelname aan de interactie. Dat de cliënt op zijn beurt na de interventie gemiddeld vaker een abrupte verandering van gespreksonderwerp initieert kan hiermee samenhangen: omdat de begeleider een aantal keer vermijdt in te gaan op de kern van wat de cliënt zei, stelt hij mogelijk een nieuw gespreksonderwerp voor. En hoewel de cliënt na de interventie gemiddeld vaker abrupt van onderwerp verandert, is er wel een duidelijk dalende trend zichtbaar. De verwachting is dan ook dat indien de interventie zou worden voortgezet deze dalende trend zich voortzet: de cliënt zal minder abrupt van gespreksonderwerp veranderen en zal steeds meer ingaan op de kern van de voorgaande beurt.

3.2 Cliënt B

Het betreft een veertienjarige, kwetsbare jongen met een verstandelijke beperking. De jongen mist sociaal inzicht. Op basis van EBL werd geconstateerd dat de cliënt hiaten heeft in de interactiestructuren Afstemming (Laag A) en Beurtwisseling (Laag B), waardoor de interactiestructuur Uitwisseling (Laag C) zich niet goed kan ontwikkelen. Voor de cliënt betekent dit dat hij niet goed kan afstemmen op de ander, er een gebrek is aan wederkerigheid in interacties en hij weinig eigen persoonlijkheid heeft. Één van de doelen van de EBL-interventie is dan ook dat de cliënt zelf in een gezamenlijk ritme met de ander kan komen en hierbij een eigen variatie kan aanbrengen. Daarnaast is ten doel gesteld dat de cliënt wederkerigheid ervaart in de interactie met de begeleider en dat de cliënt meer open vragen stelt en meer uit zichzelf vertelt gedurende de interacties met de begeleider.

3.2.2 Kwalitatieve resultaten EBL-interventie

Voor de interventie sprak de cliënt erg weinig: hij zei vrijwel alleen iets als er een vraag gesteld werd. Zijn antwoord was dan bovendien erg beknopt. Na de interventie stelt de cliënt ook vragen aan de begeleider en vertelt hij uit zichzelf, soms zelfs hele verhalen. Daardoor nodigt hij uit tot de voortzetting van een gesprek. De begeleider lijkt echter niet altijd goed afgestemd te zijn op de cliënt: ze reageert vaak niet op (de kern van) wat de cliënt zegt, waardoor de wederkerigheid in de interacties tussen cliënt en begeleider na de interventie regelmatig lijkt te ontbreken. Bij het maken van uitstapjes heeft de wederkerigheid zich sterker ontwikkeld: de cliënt vindt het 'best meevallen' om met zijn begeleider naar buiten te gaan en maakt hier niet meer zo'n probleem van als voor de interventie. De cliënt heeft ook meer eigen persoonlijkheid ontwikkeld: hij laat meer eigen initiatieven zien tijdens interacties en hij kan zelf variaties aanbrengen gedurende een activiteit.

3.2.3 Evaluatie van de ontwikkeling van de relatie tussen cliënt en begeleider

Een uitgebreide beschrijving van de kwantitatieve resultaten is terug te vinden in het bijgevoegde vignet van Cliënt B, onder het kopje 'Resultaten Linell'. Samenvattend kan er worden gesteld dat de gesprekken tussen de begeleider en Cliënt B voor de interventie meer op een interview dan op een dialoog leken. Dit werd niet alleen geconcludeerd op basis van EBL-videodiagnostiek, maar is ook terug te zien in de Linell-scores: de begeleider nam voor de interventie in bijna de helft (43%) van haar beurten sterke initiatieven, waaronder ook het stellen van vragen valt, terwijl de cliënt in twee van de drie ontmoetingen in de baselinefase slechts één keer een sterk initiatief nam. Één van de interventies die de begeleider heeft ingezet was het minder nemen van sterke initiatieven. Dit hield onder andere in dat de begeleider dingen moest benoemen in plaats van bevragen. Hoewel deze interventie in Linell duidelijk is terug te zien (na de interventie neemt de begeleider in nog maar ongeveer een derde (32%) van haar beurten een sterk initiatief en ze geeft anderhalf keer zo vaak een uitgebreid antwoord), is het effect van deze interventie in Linell niet terug te zien. Verwacht werd namelijk dat de cliënt door deze interventie meer sterke initiatieven zou nemen. Dit is niet gebeurd. Daarnaast werd op basis van deze interventie verwacht dat er meer gelijkwaardigheid in de interactie zou ontstaan. Zoals terug te zien is in de scores voor asymmetrie is dit echter niet het geval: de begeleider domineerde de interacties in de baselinefase en dit is na de interventie nog steeds in vrijwel gelijk mate het geval. Opvallend is daarnaast dat de cliënt en begeleider na de interventie niet goed op elkaar afgestemd lijken: zowel cliënt als begeleider gaan na de interventie beduidend vaker niet in op de kern van een voorgaande beurt dan voor de interventie. Sterker nog, de begeleider negeert geregeld wat de cliënt zegt. Daarbij is het typerend voor deze dyade dat doordat de ander vaak geen (adequaat) antwoord geeft, de persoon die zojuist iets gezegd heeft een monoloog gaat houden. Oftewel, als de ander niet reageert, reageert de persoon er zelf maar op. Dit gebeurt na de interventie zowel bij de cliënt als bij de begeleider bijna twee keer zo vaak als voor de interventie. Dat de cliënt na de interventie meer monologen houdt, is wellicht een blijk van de ontwikkeling van meer eigenheid: de cliënt reageert niet meer alleen (kortaf) op wat de begeleider zegt, maar hij brengt zelf regelmatig een bepaald onderwerp in waarover hij wil praten. Als de begeleider hier niet adequaat op reageert, laat hij dat eigen initiatief niet varen: hij gaat er dan zelf over verder. Dat de cliënt voor de interventie meer uitgebreide antwoorden gaf dan na de interventie is niet geheel onlogisch. Voor de interventie stelde de begeleider immers meer gerichte vragen waar de cliënt dan ook gericht antwoord op kon geven. De relatief beperkte resultaten bij deze dyade maakt het belang van afstemming evident: wanneer goede

afstemming ontbreekt, bemoeilijkt dat de ontwikkeling. Afstemming is immers de basis voor de verdere ontwikkeling.

3.3 Cliënt C

3.3.1 EBL-diagnose

Cliënt C betreft een onveilig gehecht dertienjarig meisje dat belast is met de verwaarlozende omstandigheden waarin ze de eerste zeven jaren van haar leven heeft verkeerd. Ze functioneert op licht verstandelijk beperkt niveau. Op basis van EBL werd geconstateerd dat het meisje voornamelijk hiaten heeft in de EBL-interactiestructuur Afstemming (Laag A). Ze is sterk gericht op anderen, waardoor haar eigen persoonlijkheid onvoldoende ontwikkeld is. De doelen die hieruit voortvloeien zijn dat de cliënt kan afstemmen op zichzelf en dat de cliënt assertiever wordt in de omgang met anderen.

3.3.2 Kwalitatieve resultaten EBL-interventie

Wanneer de cliënt in competitieve situaties iets beter deed dan de begeleider kon de cliënt voor de interventie niet blij zijn voor zichzelf maar toonde ze medeleven richting de begeleider ('maar jij kan het ook goed, jij hebt het ook goed gedaan', enzovoorts). De cliënt kan na de interventie wel trots zijn op zichzelf. Ze zegt dan bijvoorbeeld ook hardop dat ze ergens echt goed in is. Haar gezicht straalt dan vrolijkheid en trots uit. Wel wil ze bijna altijd op een gegeven moment toch nog even zeggen dat de ander het ook wel goed gedaan heeft (medeleven met de ander). Dit is natuurlijk geen slechte eigenschap. De cliënt is nu in staat trots te zijn op zichzelf, waarbij ze de ander blijft zien.

Het meisje was voor de interventie erg teruggetrokken. Als iemand een vervelende opmerking tegen haar maakte, reageerde ze niet of begon ze te glimlachen. Ook gaf ze voor de interventie zelden haar eigen mening. Na de interventie geeft de cliënt te pas en te onpas haar mening, zo laat naast de begeleider ook de groepsleiding weten. Op momenten is ze zelfs erg ad rem.

De cliënt had er voor de interventie moeite mee om in een winkel te kiezen wat ze van haar zakgeld zou gaan kopen. Ze liet haar keuze altijd afhangen van de voorkeuren van anderen. Tijdens de interventie liet de begeleider in winkels haar mening achterwege. Als de cliënt vroeg wat de begeleider zou kiezen, zei de begeleider bijvoorbeeld: 'ik vind ze allebei even mooi.' Maar nog steeds kon de cliënt wel een uur in de winkel blijven staan zonder een keuze te maken. Daarom werd besloten dit anders aan te pakken: er is met de cliënt gesproken over het feit dat ze moeilijk een keuze kon maken in een winkel. Dit herkende ze zelf ook. Toen is mondeling afgesproken dat ze de volgende keer zou proberen zelf te kiezen. Het is vervolgens gelukt om de cliënt tijdens de interventie twee keer echt helemaal zelf een keuze te laten maken in een winkel, dus onafhankelijk van wat de begeleider leuker vond/zou kiezen. Of ze het maken van keuzes nu al geïnternaliseerd heeft, valt te betwijfelen. De twee succeservaringen zijn heel erg positief te noemen, maar voor internalisering van het maken van keuzes zijn waarschijnlijk meer succeservaringen nodig.

De cliënt nam voor de interventie zelden initiatief en was erg volgzaam. Na de interventie neemt ze niet alleen initiatief omtrent het kiezen van een activiteit, maar ook gedurende de activiteit neemt ze de leiding. Ze stelt regelmatig variaties voor op datgene waar de begeleider en zij op dat moment mee bezig zijn. Ook grijpt ze in als de begeleider iets niet volgens de regels doet. Als de begeleider iets niet begrijpt, hoeft zij niet meer om uitleg te vragen maar geeft de cliënt die uitleg spontaan.

3.3.3 Evaluatie van de ontwikkeling van de relatie tussen cliënt en begeleider

Een uitgebreide beschrijving van de kwantitatieve resultaten is terug te vinden in het bijgevoegde vignet van Cliënt C, onder het kopje 'Resultaten Linell'. Samenvattend kan er worden gesteld dat het voor de interventie de begeleider was die de interacties domineerde, iets wat niet alleen op basis van EBL-videodiagnostiek geconcludeerd kan worden, maar wat ook bevestigd wordt in de scores van Linell voor asymmetrie. De cliënt leek af en toe meer toeschouwer dan deelnemer. De cliënt reageerde vaak op de begeleider middels lachen of middels korte antwoorden. Na de interventie is dit anders. De cliënt geeft beduidend meer uitgebreide antwoorden, die de kans op het voortzetten van een dialoog vergroten. Daarnaast geeft de cliënt na de interventie minder antwoorden waarbij een nieuw initiatief ontbreekt. De begeleider geeft na de interventie juist meer antwoorden waarbij een nieuw initiatief ontbreekt, iets wat de interventie van een meer afwachter houding aannemen om een assertievere houding van de cliënt uit te lokken weerspiegelt. Deze interventie is ook terug te zien in de cijfers van het nemen van sterke initiatieven: dit doet de begeleider na de interventie minder dan voor de interventie. Er werd verwacht dat de cliënt na de interventie meer sterke initiatieven zou nemen. Hoewel dit kwalitatief duidelijk is aangetoond, is dit in Linell niet zichtbaar. Zowel de cliënt als begeleider vermijden na de interventie ongeveer net zo vaak de kern van een voorafgaande beurt als voor de interventie. Een verklaring hiervoor is dat de interventie ook niet gericht was op het veranderen van dit gegeven, mede doordat de kern van een voorafgaande beurt voor de interventie al niet heel vaak (in ongeveer 10% van de beurten) werd vermeden. Soms is het ook helemaal niet wenselijk om maar op de kern te blijven ingaan, dus als dit rond de 10% blijft zitten is dit niet slecht. Dat zowel de cliënt als de begeleider na de interventie minder abrupte veranderingen van gespreksonderwerp initiëren geeft aan dat het gesprek langer wordt voortgezet en er meer een dialoog is ontstaan. Bij de laatste interventie initiëren zowel cliënt als begeleider relatief veel abrupte veranderingen van gespreksonderwerp. Dit wordt mogelijk verklaard doordat er gedurende de activiteit tegels versieren vaak over de invulling van de activiteit wordt gesproken (bijvoorbeeld over de kleuren en materialen), waarna er na enige stilte een onderwerp wordt ingebracht dat niks met de activiteit zelf te maken heeft (bijvoorbeeld vriendjes en televisieprogramma's), waarna er weer wordt teruggegrepen op de activiteit zelf. Opvallend is daarnaast dat de cliënt en begeleider op drie van de vijf onderzochte coëfficiënten van Linell bij de laatste interventie bijna perfecte symmetrie vertonen. Dit geeft aan dat de cliënt en begeleider erg goed op elkaar zijn afgestemd. Dat de cliënt, zoals gehoopt, assertiever is geworden, is niet alleen kwalitatief maar ook kwantitatief heel mooi zichtbaar: waar de interacties voor de interventie grotendeels gedomineerd werden door de begeleider, is het na de interventie grotendeels de cliënt die de interacties domineert.

4. DISCUSSIE

In deze studie werd een antwoord gezocht op de vraag of er kwalitatief gezien iets verandert in het interactiepatroon tussen cliënt en begeleider na het inzetten van de EBL-methodiek. Daartoe zijn aan de hand van eigen observaties en EBL-videodiagnostiek onder leiding van een EBL-deskundige kwalitatieve analyses uitgevoerd bij drie cliënt-begeleider dyades. Op basis van deze analyses kan geconcludeerd worden dat de EBL-methodiek kwalitatief gezien voor alle drie de cliënten duidelijk positieve veranderingen teweeg brengt. Hoewel het altijd moeilijk is om een bepaalde verandering met zekerheid toe te schrijven aan de gedane interventie (Bouter, Van Dongen & Zielhuis, 2005), kan er wel met een grote mate van zekerheid gesteld worden dat de EBL-interventie een significante rol heeft gespeeld in de waargenomen veranderingen. Middels de EBL-interventie is namelijk bewust ingespeeld op

een aantal specifieke gebieden: voor de ene cliënt hield dit in dat werd uitgelokt dat hij zijn ritme van lopen, fietsen en praten beter leerde afstemmen op het ritme van de ander en voor de andere cliënt hield dit in dat ze werd uitgelokt assertiever te reageren in de omgang met anderen. En juist op die specifieke gebieden laten de cliënten nu veranderingen zien. Met uitzondering van Cliënt B zijn alle vooraf gestelde doelen kwalitatief duidelijk zichtbaar.

Er hebben dus veranderingen plaatsgevonden die met het blote oog zichtbaar zijn. Maar om deze veranderingen op wetenschappelijke wijze te inventariseren is een andere manier van analyseren vereist. Vandaar dat er ten behoeve van de kwantitatieve resultaten in dit onderzoek gewerkt is met analyses volgens Linell, waarmee een antwoord werd gezocht op de vraag of er na het inzetten van de EBL-methodiek iets verandert in de verbale interactie tussen cliënt en begeleider, kijkende naar het patroon van initiatief nemen en respons geven. Bij twee van de drie cliënten zijn er zeer duidelijke veranderingen waargenomen in de verbale interactie. Veelal zijn die veranderingen in de op basis van de gestelde doelen verwachte richting. Zo zijn er zowel bij Cliënt A als bij Cliënt C meer dialogen ontstaan, doordat zowel de cliënt als de begeleider na de interventie meer uitgebreide antwoorden geven.

Specifieke deelvraag in dit onderzoek was of de interacties tussen de cliënt en begeleider na het inzetten van de EBL-methodiek meer symmetrisch zijn geworden. Voor Cliënt A kan deze vraag positief beantwoord worden: de interactie tussen Cliënt A en zijn begeleider is na de laatste interventie bijna perfect symmetrisch. Bij Cliënt C zijn de interacties niet zozeer meer symmetrisch geworden, maar is er wel een verandering in de gewenste richting te zien. Één van de doelen bij deze cliënt was namelijk dat de cliënt assertiever zou worden richting haar omgeving. Verwacht werd dat dit zichtbaar zou worden in de score voor symmetrie, een score die weergeeft in welke mate iemand domineert dan wel gecontroleerd wordt tijdens een gesprek. De Linell-analyses laten zien dat deze verwachting is uitgekomen: waar het voor de interventie in twee van de drie ontmoetingen de begeleider was die de interacties domineerde, is het na de interventie de cliënt die in twee van de drie ontmoetingen de interacties domineert. Tussen cliënt B en zijn begeleider is gaandeweg de ontmoetingen niet meer symmetrie ontstaan: de begeleider domineerde de interacties voor de interventie en dit is na de interventie in vrijwel gelijke mate het geval.

Voor het feit dat bij Cliënt B niet alle doelen behaald zijn is een, vanuit EBL-perspectief bekeken, logische verklaring te geven: de afstemming tussen deze begeleider en deze cliënt leek niet optimaal te zijn, waardoor de cliënt niet tot volledige ontwikkeling is kunnen komen. Hoewel bepaalde interventies wel nieuw gedrag hebben uitgelokt bij deze cliënt (bijvoorbeeld het uit zichzelf vertellen), heeft de cliënt dit gedrag slechts in beperkte mate ontwikkeld. Het is waarschijnlijk dat dit een gevolg is van het gegeven dat de begeleider niet altijd adequaat op dit nieuwe gedrag reageerde. Zo negeerde de begeleider de cliënt regelmatig als hij een verhaal vertelde.

Dat EBL voor de andere twee cliënten zowel in kwalitatief als in kwantitatief opzicht zeer effectief is gebleken moge nu duidelijk zijn. Maar wat maakt nou dat EBL zo effectief is? In het eerste deel van deze studie werden al de binnen EBL gebruikte principes van afstemming, meebewegen en synchronie aangestipt. Om binnen EBL juist met deze principes te werken worden in verschillende onderzoeken overtuigende beweegredenen gevonden. Zo hebben Van Baaren, Holland, Kawakami en Van Knippenberg (2004) een experiment uitgevoerd waarbij de proefpersoon en de testleider aan een tafel zaten. De proefpersoon kreeg de opdracht zijn of haar mening over tien advertenties te geven. Bij de helft van de proefpersonen kopieerde de testleider tijdens de opdracht de lichaamsoriëntatie (bijvoorbeeld voorover buigen) en de positie van de armen en benen van de proefpersoon. Bij de andere helft van de proefpersonen deed de testleider dit niet. Zodra de proefpersoon klaar was met de taak, kondigde de testleider aan dat er nog een taak volgde. Hiervoor moest de testleider materiaal uit een andere kamer halen. Nadat de testleider de testkamer voor dertig seconden

had verlaten, kwam ze terug met een stapel papieren waarop zes pennen lagen. Terwijl de testleider langs de proefpersoon liep, liet ze de zes pennen 'per ongeluk' vallen. Als de proefpersoon de pennen niet binnen tien seconden opraapte, deed de testleider dit zelf. Bij de groep proefpersonen waar tijdens de eerste taak afstemming met betrekking tot de lichaamshouding had plaatsgevonden raapte 100% van de proefpersonen de pennen op. Bij de groep proefpersonen waar tijdens de eerste taak geen afstemming met betrekking tot de lichaamshouding had plaatsgevonden raapte slechts 33% van de proefpersonen de pennen op. Hieruit kan worden opgemaakt dat afstemming leidt tot meer prosociaal gedrag. Een tweede experiment van Van Baaren et al. (2004) was qua opzet hetzelfde, alleen werd er nu een tweede testleider toegevoegd: nadat de eerste taak was voltooid kondigde de testleider aan dat een andere testleider een tweede taak kwam brengen. Hierop verliet de testleider de kamer, waarna de andere testleider de kamer binnen kwam. Terwijl de nieuwe testleider langs de proefpersoon liep, liet ook zij 'per ongeluk' zes pennen vallen. Bij de groep proefpersonen waar tijdens de eerste taak afstemming met betrekking tot de lichaamshouding had plaatsgevonden raapte 84% van de proefpersonen de pennen op. Bij de groep proefpersonen waar tijdens de eerste taak geen afstemming met betrekking tot de lichaamshouding had plaatsgevonden raapte slechts 48% van de proefpersonen de pennen op. Hiermee tonen Van Baaren et al. (2004) aan dat het meer prosociale gedrag dat ontstaat door afstemming niet beperkt blijft tot degene die op de persoon afstemt. Het geeft aan dat het effect van afstemming niet het gevolg is van 'iets speciaals' in de relatie tussen de proefpersoon en de testleider, maar dat afstemming de manier waarop mensen hun omgeving waarnemen en de manier waarop mensen interacteren met hun omgeving kan veranderen.

Dat gedrag door middel van afstemming, anders dan bij het opleggen van gedrag, geïnternaliseerd wordt, laten Chartrand en Bargh (1999) zien. Tijdens het door hen bedachte experiment kreeg de proefpersoon achtereenvolgens te maken met twee verschillende testleiders: de ene testleider kreeg tijdens de door de proefpersoon uit te voeren taak de opdracht om op gezette tijden over zijn gezicht te wrijven en met zijn voet te schudden, de andere testleider moest dit juist niet doen. Ook wat gezichtsuitdrukking betreft was er van tevoren een bepaald script afgesproken: de ene testleider lachte geregeld, de andere testleider had gedurende de hele taak een niet-lachende (neutrale) gezichtsuitdrukking. Het gedrag van de testleiders was volledig gestandaardiseerd en van tevoren tot in detail bepaald. Het bleek dat het gedrag van de proefpersoon afhankelijk was van het gedrag van de testleider: de proefpersoon wreef significant vaker in zijn gezicht, schudde significant vaker met zijn voet en lachte significant vaker wanneer de testleider dit ook deed. Kortom, het louter observeren van andermans gedrag vergroot de kans dat de persoon die het gedrag observeert ook zelf het gedrag gaat vertonen. Doordat het gedrag vanuit de persoon zelf vertoond wordt en niet wordt opgelegd, is het aannemelijk dat het gedrag iets van de persoon zelf wordt (internalisatie).

Hoe het louter observeren van gedrag kan leiden tot het zelf uitvoeren van gedrag wordt beschreven door Iacoboni, Woods, Brass, Bekkering, Mazziotta en Rizzolatti (1999). Middels functional magnetic resonance imaging (fMRI) is de hersenactiviteit van personen in kaart gebracht terwijl zij bewegingen observeerden en imiteerden. Het blijkt dat een geobserveerde actie direct leidt tot de activatie van twee specifieke gebieden in de hersenen: de linker inferieure frontale cortex beschrijft de geobserveerde actie in globale termen van zijn motorische doel (bijvoorbeeld het optillen van je vinger), terwijl de pariëtale kwab de precieze details van de beweging definieert (bijvoorbeeld hoe hoog de vinger moet worden opgetild). Later nuanceerden Iacoboni en Dapretto (2006) deze bevinding door te bewijzen dat er zich in deze hersengebieden, evenals bij apen, specifieke zenuwcellen bevinden: de zogenaamde spiegelneuronen. Dit zijn cellen die niet alleen vuren tijdens het zelf uitvoeren van doelgerichte lichamelijke acties zoals grijpen, maar ook tijdens het louter observeren van acties uitgevoerd door een ander.

Over het algemeen is de ervaring dat personen die voor het eerst met EBL in aanraking komen wel zien dat er door EBL iets met de cliënt gebeurt, maar deze conclusie wordt vaak overschaduwd door een gevoel van vaagheid dat tot stand komt door de ietwat poëtisch klinkende termen als afstemming en meebewegen (Koreman, 2008) en door de onwetendheid van de onderliggende mechanismen van EBL. De onderzoeken van onder meer Van Baaren et al. (2004), Chartrand en Bargh (1999), Iacoboni et al. (1999) en Iacoboni en Dapretto (2006) tonen echter aan dat er bij EBL absoluut geen sprake is van een 'zwarte doos effect'. Uit deze onderzoeken blijkt namelijk dat de principes van afstemming, meebewegen en synchronie, die verklaarbaar zijn vanuit hersenonderzoek, een centrale rol kunnen spelen in de ontwikkeling van menselijk gedrag, zowel op het gebied van bewegen, als op het gebied van communicatie en sociale vaardigheden. Dat er binnen EBL gewerkt wordt met deze principes, maakt EBL bovendien laagdrempelig, breed toepasbaar en relatief makkelijk generaliseerbaar: uiteraard is er een EBL-deskundige nodig om op basis van EBL- (video)diagnostiek vast te stellen waar de hiaten van de cliënt zitten en vanzelfsprekend zal een EBL-therapeut, die diep in de materie van EBL zit, meer uit de interacties met de cliënt kunnen halen dan een willekeurige persoon, maar aangezien meebewegen natuurlijk gedrag is, is in principe iedereen in staat dit gedrag in te zetten om ontwikkeling bij een ander te laten ontstaan.

Niettemin is er sprake van bewustzijn met betrekking tot de beperkingen van dit onderzoek. Zo is er gebruik gemaakt van een relatief kleine onderzoeksgroep van drie dyades. Een aanbeveling is daarom om dit type onderzoek bij meerdere cliënt-begeleider dyades te herhalen, zodat het bewijs voor de effectiviteit van EBL nog overtuigender kan worden. Daarnaast kan de duur van de onderzochte filmpjes als beperking worden gezien; van elk filmpje zijn slechts acht minuten gescord. Anderzijds kan de beperkte duur van de onderzochte filmpjes ook als positief punt worden gezien. Als er namelijk in acht willekeurige minuten al zulke veranderingen zichtbaar zijn, dan zijn er waarschijnlijk ook veranderingen zichtbaar in het dagelijks leven van de cliënten.

Dat EBL kwalitatief effectief is, was al uit vele eerdere single-case studies naar EBL gebleken (onder andere Bosma, 2010; Buss, 2010). Volgens direct betrokkenen van verschillende cliënten waren de resultaten zelfs overweldigend. Dat is voor de praktijk zeer bevredigend, maar de wetenschap wil meer. Wetenschappelijk gezien is het niet alleen belangrijk dat EBL werkt, maar ook waarom EBL of op welke wijze EBL effectief is. Het feit dat EBL een methodiek is die gebaseerd is op dynamische grondslag maakte dit echter niet eenvoudig. Want hoewel de theorie van dynamische systemen steeds meer aan populariteit wint, is het ook een theorie die vanwege zijn complexiteit moeilijk empirisch te testen is (Laible & Thompson, 2000). Rauh (2011) liet op grond van dynamische analyse (recurrence quantification analyses) zien dat de methodiek EBL tot een essentiële verandering leidde in het gedrag van een niet-sprekende autistische vierjarige jongen. In deze scriptie werd met hulp van een interactionele analyse zoals ontworpen door Linell bewijs gevonden voor de werkzaamheid van EBL. Opnieuw lijkt er een belangrijke doorbraak te zijn. Niet alleen zijn de resultaten van twee van de drie cliënten middels Linell een mooie aanwijzing voor de werkzaamheid van EBL, tevens is deze wijze van analyseren een wijze die precies datgene analyseert wat EBL zegt te beïnvloeden, namelijk interactiestructuren. Dat er naar aanleiding van deze studie nu wetenschappelijke grond is voor het waarom van de effectiviteit van EBL, maakt dat EBL mogelijk een grote stap zet in de richting van het worden van een gerespecteerde interventiemethodiek binnen de praktijk van hulpverlening aan kinderen en jeugdigen.

LITERATUURLIJST

- Baaren, R. B. van, Holland, R. W., Kawakami, K. & Knippenberg, A. van (2004). Mimicry and prosocial behavior. *Psychological Science*, 15, 71-74.
- Bosma, A. (2010). *On(der)ontwikkelde interactiestructuren: een onderzoek naar de werking van de interventiemethode EBL*. Bachelorscriptie Radboud Universiteit Nijmegen.
- Bosman, A.M.T. (2008). *Pedagogische Wetenschap. Koorddans en Kunst en Kunde*. Inaugurele rede. Hilversum: Uitgeverij Eenmalig.
- Bouter, L. M., Dongen, M. C. J. M. van & Zielhuis, G. A. (2005). *Epidemiologisch onderzoek. Opzet en interpretatie*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Buss, P. (2010). *Emerging Body Language: een bijdrage aan het vergroten van de wederkerigheid in interactie?* Bachelorscriptie Radboud Universiteit Nijmegen.
- Chartrand, T.L., & Bargh, J.A. (1999). The Chameleon effect: The perception-behavior link and social interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 893–910.
- Condon, W. S. (1974). Synchrony demonstrated between movements of the neonate and adult speech. *Child Development*, 45, 456-462.
- Iacoboni, M. & Dapretto, M. (2006). The mirror neuron system and the consequences of its dysfunction. *Nature Reviews Neuroscience*, 7, 942-951.
- Iacoboni, M., Woods, R., Brass, M., Bekkering, H., Mazziotta, J.C., & Rizzolatti, G. (1999). Cortical mechanisms of human imitation. *Science*, 286, 2526–2528.
- Koreman, F. (2008). *Luctor et emergo...Theoretisch onderzoek over Applied Behavior Analysis en Emerging Body Language*. Masterscriptie Radboud Universiteit Nijmegen.
- Kozima, H., Michalowski, M. P. & Nakagawa, C. (2009). Keepon: a playful robot for research, therapy and entertainment. *International Journal of Social Robotics*, 1, 3-18.
- Laible, D. J. & Thompson, R. A. (2000). Attachment and self-organization. In M. D. Lewis & I. Granic (Eds.), *Emotion, development, and self-organization: Dynamic systems approaches to emotional development* (pp. 298-323). New York: Cambridge University Press.
- Leisman, B. (1990). Uit ritme. *Tijdschrift voor Psychologie*, 10/11.
- Lewkowicz, D.J., & Turkewitz, G. (1980). Cross-modal equivalence in early infancy: Audio-visual intensity matching. *Developmental Psychology*, 16, 597–607.
- Linell, P., Gustavsson, L., & Juvonen, P. (1988). Interactional dominance in dyadic communication: A presentation of initiative-response analysis. *Linguistics*, 26, 415-442. Doi: 10.1515/ling.1988.26.3.415
- Macy, J. R. & Brown, M. Y. (1998). *Coming back to life: practices to reconnect our lives, our world*. Gabriola Island, Canada: New Society Publishers.
- Marinussen, R. (2009). *De perceptie van relatie en interactie bij de twee gedragsinterventiemethoden ABA en EBL*. Masterscriptie Radboud Universiteit Nijmegen.
- Moore, C. & Dunham, P. J. (1995). *Joint attention: its origins and role in development*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Inc. Publishers.
- Noldus (2009). *The observer XT*. Wageningen, the Netherlands: Noldus Information Technology.
- Rauh, E. P. (2011). *Uitnodigen tot contact, hoe doe je dat*. Masterscriptie Radboud Universiteit Nijmegen.
- Rijnders, P. B. M. & Nicolai, N. J. (1992). Systeemtheorie en systeemtherapie: een paar apart. *Tijdschrift voor Psychotherapie*, 18, 70-87.

- Rutten-Saris, M. & Sabolic, E. (2008). *Emerging Body Language en Logopedie*. Verkregen 3 juni 2011 van <http://www.emgplatform.nl/pages/verslagen/8april2008/Emerging%20Body%20Language%20en%20Logopedie.pdf>
- Spoor, P. S. & Swift G. W. (2000). The Huygens entrainment phenomenon and thermoacoustic engines. *Journal of the Acoustical Society America*, 108, 588-599.
- Stern, D.N. (2000). Putting time back into our considerations of infant experience: A Microdiachronic View. *Infant Mental Health Journal*, 21, 21-28.
- Strömbergsson, S. (2007). *Interactional effects of introducing the computer into phonological intervention*. Wetenschappelijk werk universiteit van Lund (Zweden), afdeling logopedie.
- Trevarthen, C. (1979). Communication and co-operation in early infancy: A description of primary intersubjectivity. In M. Bullowa (Ed.), *Before speech* (pp. 321-347). Cambridge, UK:Cambridge University Press.
- Verdult, R. (2009). De vroege hechting van baby's. Lezing voor de knoop. Amersfoort.
- Verhofstadt-Denève, L., Van Geert, P. & Vyt, A. (2003). *Handboek Ontwikkelingspsychologie. Grondslagen en theorieën*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Vicedo, M. (2009). The father of ethology and the foster mother of ducks: Konrad Lorenz as expert on motherhood. *Isis*, 100, 263–291.

VIGNET CLIENT A

1. Dossier en observationele gegevens

De cliënt is een jongen van vijftien jaar die een achterstand op cognitief gebied heeft (WISC-III (2006): TIQ 80). Op sociaal-emotioneel gebied functioneert Cliënt A op een ontwikkelingsleeftijd van twaalf tot achttien maanden. De cliënt heeft last van tics en hij is gediagnosticeerd met ADHD en ODD. Daarnaast ervaart de cliënt regelmatig angst en vindt hij het moeilijk om zich op gesprekken te concentreren. In één-op-één situaties lukt dit meestal nog wel, maar in andere gevallen raakt hij meestal snel afgeleid door dingen die om hem heen gebeuren. De begeleider van de cliënt is een eenentwintigjarige vrouw.

2. Probleemanalyse vanuit EBL

Kijkend vanuit EBL kan gesteld worden dat de cliënt hiaten heeft in de interactiestructuur Afstemming (Laag A): hij is niet goed afgestemd op zichzelf, de ander en de omgeving. Daarnaast heeft Cliënt A hiaten in de interactiestructuur Beurtwisseling (Laag B). Zijn zelf is nog onvoldoende ontwikkeld: hij is afhankelijk van de sturing van anderen omdat hij zichzelf onvoldoende kan sturen: hij heeft de fysieke en mentale aandacht van de groepsleiding nodig om rust te ervaren in zichzelf (hij kan zijn eigen emoties niet reguleren) en hij heeft begrenzing van volwassenen nodig om te weten wat wel en niet kan.

3. Doel en middel van de EBL-interventie

- De cliënt leert praten, fietsen, bewegen in een gezamenlijk ritme met een ander. De interventie die wordt ingezet door de begeleider is even meegaan in het ritme van de cliënt, waarna een pauze volgt. Door de pauze voelt de cliënt dat zijn ritme niet overeenkomt met het ritme van de begeleider. Zodra de cliënt zijn ritme aanpast aan het ritme van de begeleider, en er dus sprake is van afstemmen op de ander en gezamenlijkheid, is de interventie voorbij. Als de cliënt in zijn eigen ritme blijft en dus niet afstemt op het ritme van de begeleider, dan zal de interventie weer opnieuw ingezet worden, totdat de cliënt zijn ritme aanpast. Als de begeleider en cliënt bijvoorbeeld samen gaan fietsen en de cliënt fietst veel sneller dan de begeleider, dan verhoogt de begeleider even haar tempo zodat zij even snel fietst als de cliënt. Vervolgens remt de begeleider (manier van pauze nemen). De verwachting is dat de cliënt zich in deze pauze bewust wordt van zijn snelle tempo en zal remmen, zodat er in een gezamenlijk ritme verder wordt gefietst. Er wordt verwacht dat dit in Linell is terug te zien in een toename van symmetrie (kleine IR-Difference).
- De cliënt bepaalt niet meer alleen wat er gebeurt in de interactie, maar heeft oog voor de ander en vraagt de ander wat hij/zij wil. De interventie die wordt ingezet door de begeleider is iets voor zichzelf gaan doen, op het moment dat de cliënt voor zichzelf bezig is en geen rekening met haar houdt. Dit doet ze voor een paar minuten. Waarschijnlijk wordt de cliënt zich door de meebewogenheid (iets voor jezelf gaan doen) bewust van zijn gedrag, waarna hij zijn gedrag meer zal afstemmen op de begeleider. De verwachting is dat dit in Linell is terug te zien in een toename van symmetrie (kleine IR-Difference), meer vragen of andere sterke initiatieven van de cliënt (grotere S-Coëfficiënt), minder abrupte veranderingen van gespreksonderwerp (kleinere F-Coëfficiënt) en minder beurten waarin wordt vermeden in te gaan op de kern van wat de ander zei (kleinere O-Coëfficiënt).

4. Beschrijving van de gefilmde ontmoetingen

Hieronder worden zes opnamen van ontmoetingen tussen cliënt en begeleider beschreven. De eerste drie opnamen zijn een beschrijving van een ontmoeting voordat de begeleider de

opdracht kreeg om een EBL-interventie in te zetten. In de laatste drie opnamen past de begeleider een EBL-interventie toe. Bij elke filmfragment staat de datum van de opname.

Film 1 (01-10-2009): de cliënt gaat met lego spelen. Er is slechts één stoel. De cliënt zit aan het bureau (op initiatief van de begeleider) en de begeleider staat ernaast. Er wordt veel gesproken. Het gesprek is vooral gerelateerd aan de lego. De cliënt en begeleider maken een rustige indruk. De begeleider stelt veel vragen. De cliënt antwoordt in een snel spreektempo, maar de begeleider lijkt hem redelijk goed te kunnen verstaan. De cliënt vertelt veel over de lego. Af en toe stelt hij ook vragen aan de begeleider. Toch lijkt hij zo nu en dan uit het oog te verliezen dat de begeleider er ook nog is, omdat hij opgaat in de lego. De cliënt bepaalt de rol van de begeleider: op een gegeven moment zegt hij wat zij met de lego mag doen.

Film 2 (26-11-2009): de cliënt gaat voetbal op de playstation spelen. Hij ligt op de bank. De begeleider zit op een andere bank en kijkt naar het spel. Tijdens het spelen praten de cliënt en begeleider met elkaar, vooral over voetbal. De cliënt praat erg snel en de begeleider moet een aantal keer om herhaling van het gezegde vragen. De cliënt reageert erg bazig en betweterig op de begeleider. De cliënt bepaalt wat de begeleider wel en niet mag doen (bijvoorbeeld een controller pakken). Het ziet er naar uit alsof de cliënt het naar zijn zin heeft. De begeleider daarentegen lijkt ervan te balen dat ze niet mee mag spelen. Dit lijkt de cliënt niet te deren, tegelijkertijd is het de vraag in welke mate hij zich bewust is van haar aanwezigheid.

Film 3 (07-01-2010): de cliënt en begeleider gaan samen de kamer van de cliënt opruimen. De cliënt commandeert de begeleider op een erg bazige toon ('nee, uh uh uh! Haal die tafel weg!'). De begeleider volgt de commando's meestal zonder tegenspraak op. Er is weinig gezamenlijkheid. Het ziet eruit alsof de cliënt de koning is en de begeleider het slaafje. De begeleider wekt niet de indruk dit erg te vinden.

Film 4 (04-03-2010): de cliënt en begeleider spelen voetbal op de playstation. De cliënt zet op de achtergrond muziek op die de begeleider niet leuk vindt. Als de begeleider vraagt of de muziek zachter mag, doet de cliënt dit direct. De cliënt helpt de begeleider met hoe ze het beste kan spelen. Als de begeleider nog een potje wil spelen, stribbelt de cliënt tegen, maar uiteindelijk gaat hij toch nog een potje spelen. De cliënt lijkt meer rekening te houden met de begeleider dan in de voorgaande filmpjes. Er worden over en weer grapjes gemaakt. De cliënt stelt vragen aan de begeleider. Zowel begeleider als cliënt praten over het algemeen op een rustige, niet bazige toon.

Film 5 (04-03-2010): de cliënt en begeleider gaan met de lego spelen. Als de begeleider een voorstel doet, snauwt de cliënt haar af ('nee, stoel daar') en commandeert hij haar ('weg daar'). De begeleider reageert hierop door te gaan zitten en een krantje te gaan lezen ('als ik toch niet mee mag doen, ga ik wel iets voor mezelf doen'). Dan zegt de cliënt dat ze wel mee mag doen en moedigt hij haar aan ('kom'). Vervolgens heerst er een vrij gemoedelijke sfeer. In plaats van de ideeën van de begeleider af te snauwen, zegt de cliënt dat de begeleider hem op ideeën brengt. Ze praten over het algemeen op een rustige toon tegen elkaar. Ieder heeft zijn eigen rol, maar ze werken samen aan één geheel.

Film 6 (18-03-2010): de cliënt en begeleider spelen met autootjes. Als de cliënt snel en onverstaanbaar praat, reageert de begeleider hierop door in een heel snel tempo te zeggen dat zij hem zo niet verstaat. Vervolgens herhaalt de cliënt langzamer wat hij zei. Het ziet er gezellig uit: er wordt veel gelachen en beide personen lijken het naar hun zin te hebben. Ze spelen echt samen: de een is de autoverkoper, de ander is de koper van een auto.

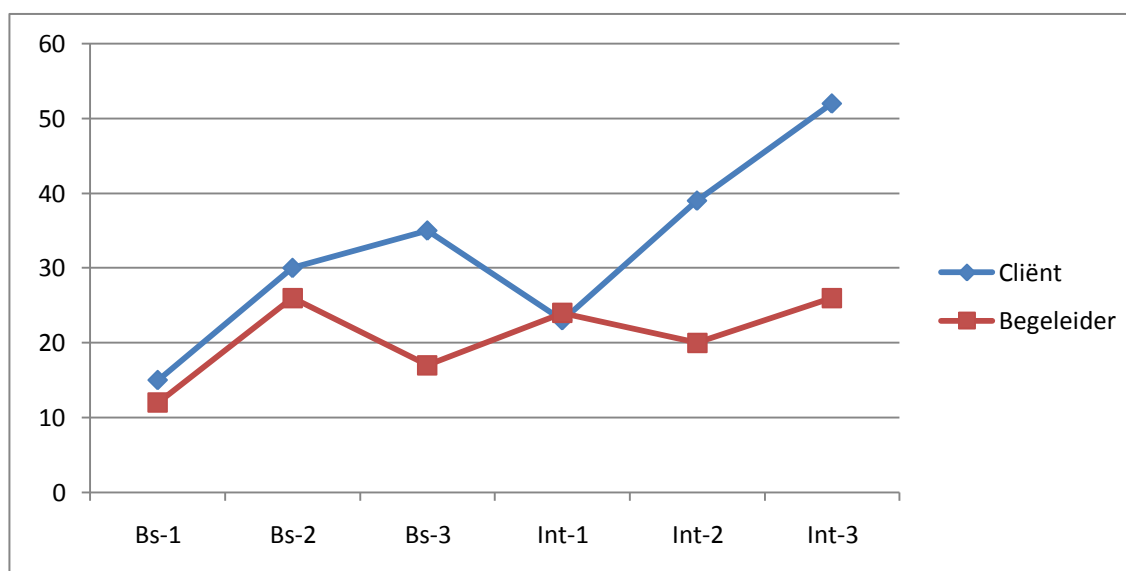
5. Resultaten Linell

De resultaten van de Linell-analyse worden besproken op basis van de categorieën waarmee de leerdoelen getoetst worden. Om enig zicht te geven op de gehanteerde percentages worden de absolute aantallen van elke categorie in de Tabel 3 gepresenteerd.

Tabel 3 *Totaal Aantal Beurten Per Ontmoeting en Aantal Beurten Per Categorie.*

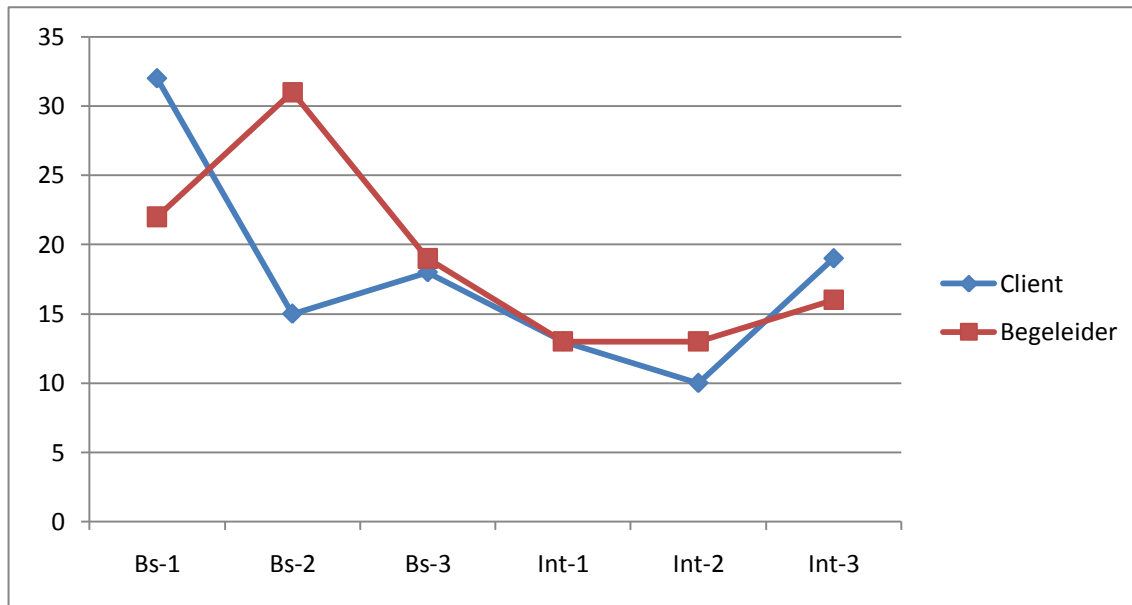
	Totaal aantal beurten	Uitgebreide antwoorden	Nieuw initiatief ontbreekt	Niet ingaan op kern	Abrupte verandering	Vragen of sterke initiatieven
Cliënt						
<i>Baseline 1</i>	117	18	37	26	18	6
<i>Baseline 2</i>	94	28	14	23	14	18
<i>Baseline 3</i>	114	40	21	21	19	15
Begeleider						
<i>Baseline 1</i>	112	13	25	13	28	38
<i>Baseline 2</i>	94	24	29	5	9	18
<i>Baseline 3</i>	118	20	22	19	18	32
Cliënt						
<i>Interventie 1</i>	94	22	12	16	28	17
<i>Interventie 2</i>	88	34	9	14	20	12
<i>Interventie 3</i>	98	51	19	19	5	8
Begeleider						
<i>Interventie 1</i>	82	20	11	13	19	18
<i>Interventie 2</i>	85	17	11	16	13	22
<i>Interventie 3</i>	101	26	16	16	11	26

Zoals in Figuur 3 te zien is, geeft de cliënt na de interventie beduidend meer uitgebreide antwoorden (gemiddeld 38%) dan voor de interventie (gemiddeld 26%). Ook bij de begeleider is er een dergelijk patroon te zien (gemiddeld 18% voor interventie versus gemiddeld 24% na interventie). Bij de cliënt is er na de interventie bovendien een sterk stijgende lijn te zien.

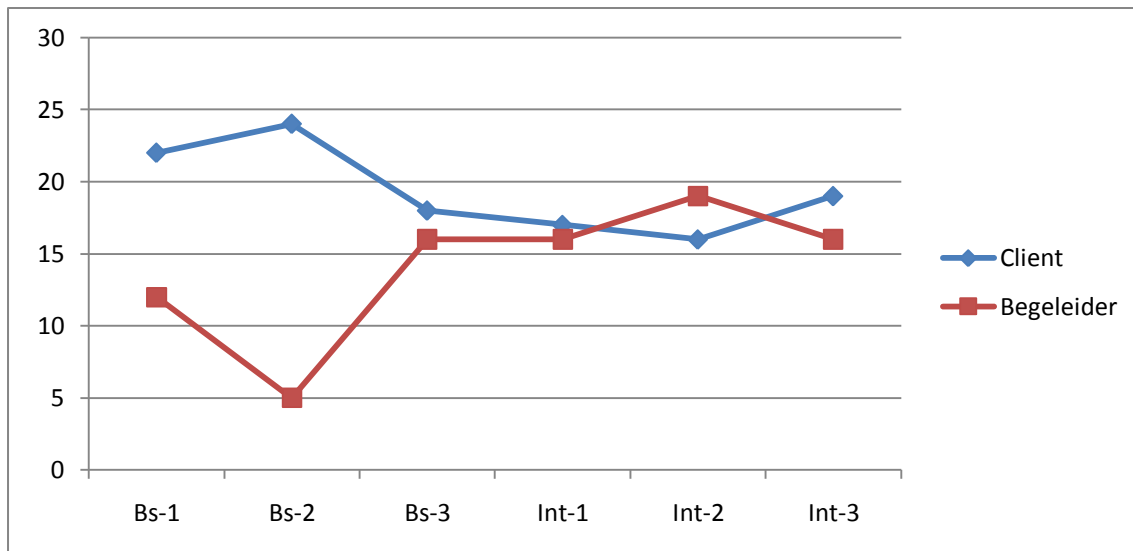
Figuur 3 *Percentage Uitgebreide Antwoorden (B-coëfficiënt)*

Het percentage antwoorden waarbij een nieuw initiatief ontbreekt (bijvoorbeeld enkel 'ja' of 'nee') is na de interventie bij beiden beduidend lager dan voor de interventie (zie Figuur 4): waar de cliënt voor de interventie gemiddeld in 31% van zijn beurten een beknopt antwoord gaf, doet hij dit na de interventie gemiddeld in nog maar 25% van de beurten en daar waar de begeleider voor de interventie gemiddeld in 24% van de beurten een beknopt antwoord gaf doet ze dat na de interventie gemiddeld in nog maar 14% van de beurten.

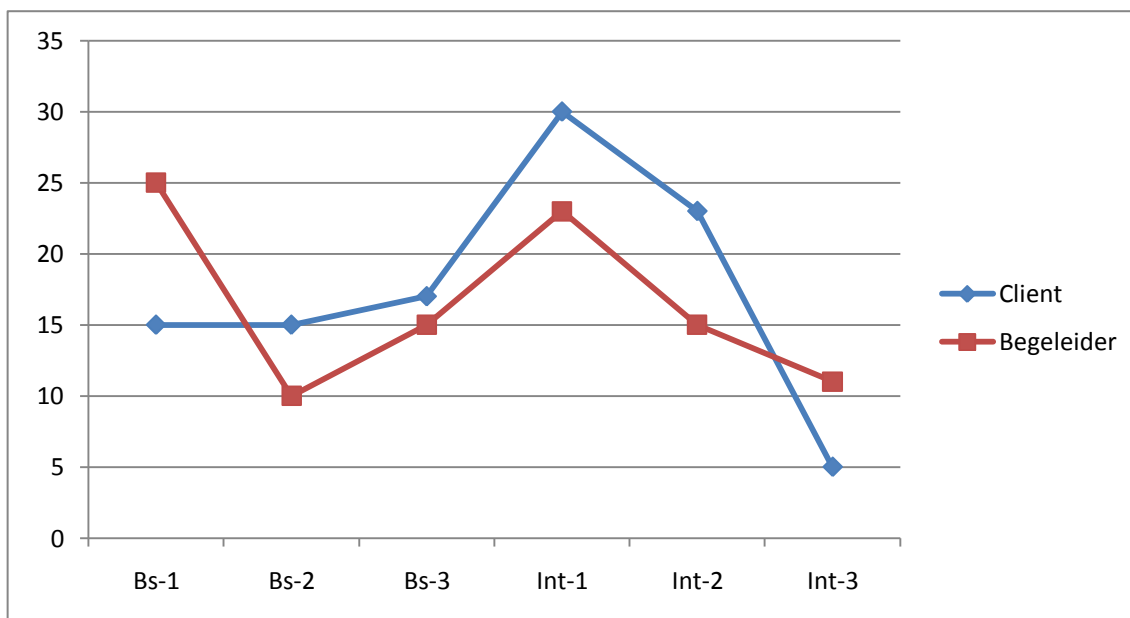
Figuur 4 *Percentage Antwoorden Waarbij een Nieuw Initiatief Ontbreekt (categorie E).*

Waar de cliënt voor de interventie nog in gemiddeld 21% van zijn beurten niet inging op de kern van een voorafgaande beurt (zie Figuur 5), gaat de cliënt na de interventie in nog maar 17% van de beurten niet in op de kern van een voorafgaande beurt. Opvallend is dat de begeleider na de interventie juist vaker (gemiddeld 17% tegenover gemiddeld 11% in de baselinedfase) niet ingaat op de kern van een voorafgaande beurt. De cliënt en begeleider zijn wat betreft het niet ingaan op de voorgaande beurt vanaf het derde filmpje van de baseline sterk afgestemd op elkaar; er is sprake van een grote mate van symmetrie.

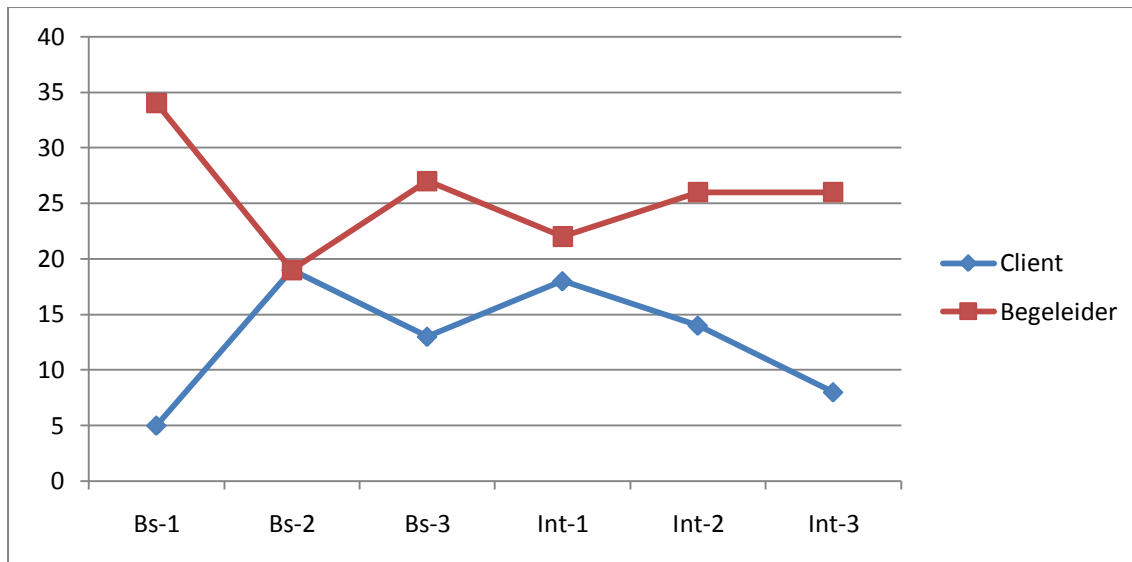
Figuur 5 *Percentage Niet Ingaan op de Kern van een Voorafgaande Beurt (O-Coëfficiënt)*

De cliënt initieerde na de interventie vaker een abrupte verandering van gespreksonderwerp (19%) dan voor de interventie (16%). Dit komt mede doordat er tijdens interventie 1 relatief vaak van gespreksonderwerp veranderd werd. Zoals in Figuur 6 te zien is gebeurde dit overigens zowel op initiatief van de cliënt als op initiatief van de begeleider. Na de interventie is er daarnaast een hele duidelijke dalende trend te zien: de cliënt verandert steeds minder vaak abrupt van gespreksonderwerp.

Figuur 6 *Percentage Abrupte Verandering van Gespreksonderwerp (F-Coëfficiënt)*

Uit Figuur 7 kan worden opgemaakt dat er zowel bij de cliënt (gemiddeld 12% versus gemiddeld 13%) als bij de begeleider (gemiddeld 27% versus gemiddeld 25%) geen noemenswaardige verandering heeft plaatsgevonden in het stellen van vragen of het nemen van andere sterke initiatieven. Opvallend is de gespiegeldheid van de resultaten: als de begeleider in vergelijking met de ontmoeting ervoor meer sterke initiatieven neemt, neemt de cliënt over het algemeen minder sterke initiatieven en vice versa.

Figuur 7 *Percentage Vragen of Andere Sterke Initiatieven (S-Coëfficiënt).*

Uit de scores voor asymmetrie (Tabel 4) blijkt dat de gesprekken gaandeweg steeds meer symmetrisch zijn geworden. In het begin was het de begeleider die de gesprekken domineerde, maar bij het derde filmpje van na de interventie is er haast geen sprake meer van domineren; het gesprek is gelijkwaardig geworden.

Tabel 4 *Mate van Dominantie (IR-index) en Asymmetrie (IR-difference).*

	IR-index cliënt	IR-index begeleider	IR-difference
Baseline 1	2,60	3,25	- 0,65
Baseline 2	3,31	2,79	0,52
Baseline 3	2,82	3,07	- 0,25
Interventie 1	3,39	3,68	- 0,29
Interventie 2	3,27	3,35	- 0,08
Interventie 3	3,01	3,08	- 0,07

VIGNET CLIENT B

1. Dossier en observationele gegevens

De cliënt is een jongen van veertien jaar die functioneert op het niveau van een lichte verstandelijke beperking (WISC-RN (2004): TIQ 78, VIQ 70, PIQ 92). De cliënt is gediagnosticeerd met PDD-NOS. Hij reageert vaak vanuit zijn eigen gedachten en impulsen en heeft daarbij geen idee hoe hij overkomt op anderen, waardoor het risico bestaat dat hij anderen onbewust kwetst. Hier moet hij dan ook voortdurend in worden afgeremd en/of gestuurd door de groepsleiding. Cliënt B is een kwetsbare jongen die sociaal inzicht mist. Hij maakt geen oogcontact. Hechte vriendschappen heeft de cliënt niet. Hij zal uit zichzelf niet snel een gesprek beginnen of onderhouden. Hierdoor weet de omgeving vaak niet wat er in hem omgaat. Als hem dingen gevraagd worden geeft hij vaak erg beknopte antwoorden of antwoorden die niets met de vraag te maken lijken te hebben. De cliënt vaak snel boos en kan daarbij ook agressief en bedreigend worden. Er zijn regelmatig spiervertrekkingen in zijn gezicht zichtbaar (mond en neus optrekken) en hij heeft een vlakke mimiek. Zijn grove motoriek is houderig en zijn fijne motoriek is niet adequaat. De begeleider van de cliënt is een vierentwintigjarige vrouw.

2. Probleemanalyse vanuit EBL

Kijkend vanuit EBL kan gesteld worden dat Cliënt B hiaten heeft in de interactiestructuren Afstemming (Laag A) en Beurtwisseling (Laag B), waardoor de interactiestructuur Uitwisseling (Laag C) zich niet goed kan ontwikkelen. Zo heeft de cliënt geen besef van hoe hij kan afstemmen op de ander. Hierdoor kwetst hij anderen regelmatig zonder dit zelf in de gaten te hebben. In de relaties met anderen ontbreekt het aan wederkerigheid, onder andere op emotioneel gebied: hij kan zich moeilijk verplaatsen in de gevoelswereld van anderen omdat hij hier geen beeld van kan vormen. Ook van onbekende situaties kan de cliënt moeilijk beelden vormen. Zijn zelf is nog onvoldoende ontwikkeld: de cliënt is onvoldoende afgestemd op zichzelf, hij kopieert geregeld gedrag van anderen en hij heeft weinig eigen persoonlijkheid. Hij kan niet goed op zijn beurt wachten. Gedurende interacties laat de cliënt nauwelijks eigen initiatieven en/of variaties zien.

3. Doel en middel van de EBL-interventie

- De cliënt kan zelf in een gezamenlijk ritme met de ander komen en hierbij een eigen variatie aanbrenge. De begeleider probeert dit te bereiken door zelf een brede variatie voor te stellen, waarop van de cliënt een specifiekere invulling van de variatie verwacht wordt. Bij één van de ontmoetingen gaan de cliënt en begeleider bijvoorbeeld het spel 'pingpongbal blazen' doen. Een pingpongballetje moet hierbij door een rietje in het doel van de ander worden geblazen. De begeleider stelt voor dat het balletje niet met de hand mag worden tegengehouden. Hiermee nodigt ze de cliënt uit na te denken over een alternatief, waarbij de cliënt zelf de specifieke invulling mag bepalen. Er wordt verwacht dat dit doel in Linell is terug te zien in een toename van symmetrie (kleine IR-Difference) en meer vragen of andere sterke initiatieven van de cliënt (grotere S-Coëfficiënt).
- De cliënt ervaart wederkerigheid in de interactie met de begeleider. De begeleider deelt veel ervaringen met de cliënt, in de hoop dat de cliënt geprikkeld wordt ook ervaringen met de begeleider te delen. Specifiek subdoel hierbij is dat de cliënt wederkerigheid ervaart bij het maken van een uitstapje met de begeleider. Dit subdoel is opgesteld omdat de cliënt met geen enkele volwassen persoon naar buiten wil. Door samen een activiteit te doen en vervolgens ervaringen over die activiteit uit te wisselen (bijvoorbeeld samen in een achtbaan gaan en erachter komen dat je allebei kriebels in je buik had), kan de cliënt ervaren dat samen dingen doen leuk kan zijn. De begeleider neemt hiervoor de rol van

oudere zus aan. Het verschil tussen de rol van zus en de rol van begeleider zit met name in het taalgebruik: in de rol van zus gebruikt de begeleider meer vriendschappelijke taal (bijvoorbeeld: 'dat gaan we lekker doen, wat kan ons dat nou schelen?'). De verwachting is dat dit in Linell is terug te zien in een toename van symmetrie (kleine IR-Difference), meer vragen of andere sterke initiatieven van de cliënt (grotere S-Coëfficiënt), meer uitgebreide antwoorden van de cliënt (grotere B-Coëfficiënt) minder abrupte veranderingen van gespreksonderwerp (kleinere F-Coëfficiënten) en minder beurten waarin wordt vermeden in te gaan op de kern van wat de ander zei (kleinere O-Coëfficiënten) .

- De cliënt stelt open vragen en vertelt meer uit zichzelf met als doel de interactie tussen hem en zijn gesprekspartner te stimuleren. De concrete interventie houdt in dat de begeleider minder vragen stelt en in plaats daarvan dingen gaat benoemen (bijvoorbeeld niet zeggen: 'vind jij dit spel ook leuk?', maar 'ik vind dit een leuk spel'). Door het stellen van vragen beperkt de begeleider de cliënt namelijk in zijn reactie, omdat de reactie van de cliënt dan al in een bepaalde richting gestuurd wordt. Verwacht wordt dat de cliënt door deze interventie niet meer alleen antwoord geeft op vragen (af en toe leken de gesprekken tussen cliënt en begeleider op een interview), maar ook regelmatig uit zichzelf dingen vertelt of vraagt, waar meer ruimte voor is doordat de begeleider minder vragen stelt. De verwachting is dat dit in Linell is terug te zien in meer vragen of andere sterke initiatieven van de cliënt (grotere S-Coëfficiënt) en in een toename van symmetrie (kleine IR-Difference).

4. Beschrijving van de gefilmde ontmoetingen

Hieronder worden zes opnamen van ontmoetingen tussen cliënt en begeleider beschreven. De eerste drie opnamen zijn een beschrijving van een ontmoeting voordat de begeleider de opdracht kreeg om een EBL-interventie in te zetten. In de laatste drie opnamen past de begeleider een EBL-interventie toe. Bij elke filmfragment staat de datum van de opname.

-Film 1 (13-10-2009): de cliënt en begeleider gaan op de playstation voetbal spelen. Ze zitten naast elkaar. De cliënt lijkt in het begin erg op te gaan in het spel: als de begeleider hem in het begin een aantal vragen stelt, reageert hij totaal niet. De begeleider snapt in het begin niet hoe zij de controller moet besturen. Daarom vraagt ze om uitleg, maar die krijgt ze niet gelijk van de cliënt. In plaats daarvan pakt de cliënt de controller uit haar hand en doet de handelingen zelf. Als ze daarna nogmaals om uitleg vraagt geeft hij de uitleg wel. Deze uitleg lijkt wat snel te gaan voor de begeleider, maar dit heeft de cliënt ogenschijnlijk niet door; hij begint gewoon met het spel terwijl de begeleider er nog wat onzeker bij zit en nog vragen stelt. Als het spel vordert wordt er weinig gesproken, maar de cliënt geeft wel korte aanwijzingen aan de begeleider. De cliënt trekt erg veel met zijn neus en mond. Hij kijkt de begeleider niet aan en praat vrij monotoon. Zijn gezichtsuitdrukking is vrij vlak. Zo nu en dan lijkt de cliënt angstig of gespannen: hij ademt snel en zijn gezicht, nek en schouders zijn erg gespannen.

-Film 2 (10-11-2009): de cliënt en begeleider zitten aan een tafel. De begeleider heeft van tevoren een voetbalquiz gemaakt. Ze wist dat de cliënt voetbal leuk vindt en had gehoopt met deze quiz samen een gezellige activiteit te kunnen doen. Niets is echter minder waar: de cliënt geeft aan de quiz niet te willen doen. Even later zegt hij dat hij de quiz eerst even wil zien. Tijdens het bekijken van de quiz zegt hij dat het saaie vragen zijn. De begeleider reageert hier niet op en stelt voor om de eerste vraag te gaan doen. De cliënt zegt hier op een ietwat snauwende toon nee op. De begeleider lijkt enigszins beledigd te zijn door deze reactie (ze zegt: 'ik dacht dat je het wel leuk zou vinden, een voetbalquiz'). Vervolgens vraagt ze wat de cliënt denkt dat het antwoord op de eerste vraag is. Dat antwoord is fout en vervolgens leest zij het hele antwoord voor. De cliënt kijkt intussen om zich heen en

wiebelt wat. Hij lijkt niet geïnteresseerd. Er is geen oogcontact. Als de cliënt weigert om met vraag twee verder te gaan, herhaalt de begeleider nadrukkelijk dat ze dacht dat hij het leuk zou vinden. Hierbij is ze duidelijk geïrriteerd. Ze blijft er over doorgaan ('vind je het niet leuk om meer over voetbal te weten, zullen we het toch maar even proberen' enzovoorts). De cliënt wijzigt zijn standpunt echter niet. Hierop reageert de begeleider nog feller ('beetje jammer, heb ik zo'n hele quiz gemaakt en dan krijg ik zo'n reactie'). De sfeer wordt hierdoor steeds meer gespannen. De begeleider blijft proberen de cliënt te dwingen de quiz te laten doen en gaat hierbij vrij ver (ze herhaalt o.a. dat zij er veel moeite voor heeft gedaan, waardoor het erop lijkt dat de cliënt een schuldgevoel wordt aangepraat). De cliënt zegt dat ze de quiz anders zelf maar moet gaan maken. Het is niet duidelijk waarom de begeleider per se die quiz er doorheen wil drukken.

-Film 3 (26-11-2009): de cliënt en begeleider zitten op een stoel, in een hoek van negentig graden ten opzichte van elkaar. De begeleider stelt allerlei vragen. Er is geen oogcontact. De cliënt wendt zijn hoofd vaak van de begeleider af en kijkt veel naar beneden. Hij zit ietwat onderuitgezakt en de expressie op zijn gezicht is erg vlak. Zelfs als hij vertelt dat hij voor een bepaald vak een tien heeft gehaald, verandert zijn expressie niet. De cliënt trekt soms met zijn neus en mond. Het lijkt alsof de begeleider de cliënt aan het interviewen is: zij stelt allerlei vragen en de cliënt geeft antwoord. De antwoorden zijn meestal beknopt. Een enkele keer stelt de cliënt ook vragen aan de begeleider. Het lijkt geen spontaan gesprek te zijn. Soms komt er iets in de cliënt op en dan zegt hij dit gelijk, ook als de begeleider nog aan het woord was.

-Film 4 (11-02-2010): de cliënt en begeleider zitten tegenover elkaar aan een tafel. Ze zijn samen een baan aan het knutselen waarop ze het spel 'pingpongballen blazen' kunnen spelen. Als de begeleider knutselt en de cliënt toekijkt vraagt hij een aantal keer wat ze precies aan het doen is. Af en toe kijkt de cliënt vluchtig naar de begeleider. De begeleider benoemt dingen en praat terwijl ze bezig is. De cliënt zegt daarentegen weinig. Hij lijkt wat onzeker: hij vraagt een aantal keer of hij het zo goed doet en hoe de begeleider dingen zou aanpakken.

-Film 5 (25-02-2010): de cliënt en begeleider knutselen verder aan de baan voor het 'pingpongballen blazen', waar ze de vorige keer al een begin mee hebben gemaakt. Ze zitten tegenover elkaar aan een tafel. Tijdens het knutselen vraagt de begeleider aan de cliënt hoe de carnaval was geweest. Dan gaat de cliënt honderduit vertellen over hoeveel hij gedronken had tijdens carnaval. Als de begeleider vervolgens vertelt over een keer dat zij erg veel gedronken had, lijkt het alsof de cliënt niet goed weet waar hij moet kijken. Hij kijkt veel om zich heen en maakt wat zenuwachtige bewegingen. Op een gegeven moment stelt de cliënt een vraag die aansluit op het verhaal dat de begeleider vertelt. Af en toe kijkt de cliënt de begeleider aan. In vergelijking met eerdere filmpjes vertoont de cliënt meer expressie in zijn gezicht. Af en toe lacht hij. Als de begeleider voorstelt samen een keer iets te gaan drinken in het dorp ontstaat er een dialoog. Als de dialoog klaar is en er een stilte valt, gaat de cliënt uit zichzelf een heel verhaal vertellen. De cliënt op zijn gemak te zijn (hij lijkt niet gespannen te zijn).

-Film 6 (11-03-2010): de cliënt en begeleider zitten aan een tafel. De begeleider heeft tijdschriften en een foto meegenomen die de cliënt na zou kunnen tekenen. De cliënt pakt de foto en vraagt waar de foto gemaakt is. Hij kijkt een aantal keer vanuit zijn ooghoeken naar de begeleider. In het begin wordt er tijdens het tekenen weinig gezegd. Op een gegeven moment stopt de cliënt met tekenen. Hij kijkt om zich heen en lijkt wat onrustiger te worden. Plotseling begint hij een verhaal te vertellen over zijn reis met het openbaar vervoer eerder die week. De begeleider reageert hier in eerste instantie niet op. De cliënt gaat na een korte pauze wel gewoon verder met zijn verhaal. De begeleider reageert vervolgens wel kortaf op zijn verhaal, maar lijkt vooral bezig te zijn met haar tekening.

Even laat vraagt ze dan ook of de cliënt misschien nog een tekening kan maken, terwijl de cliënt nog volop in zijn verhaal zit. De cliënt gaat dan ook gewoon door met zijn verhaal, ook nadat de begeleider heeft gevraagd wat de cliënt van haar tekening vindt. Ze praten behoorlijk langs elkaar heen.

5. Resultaten Linell

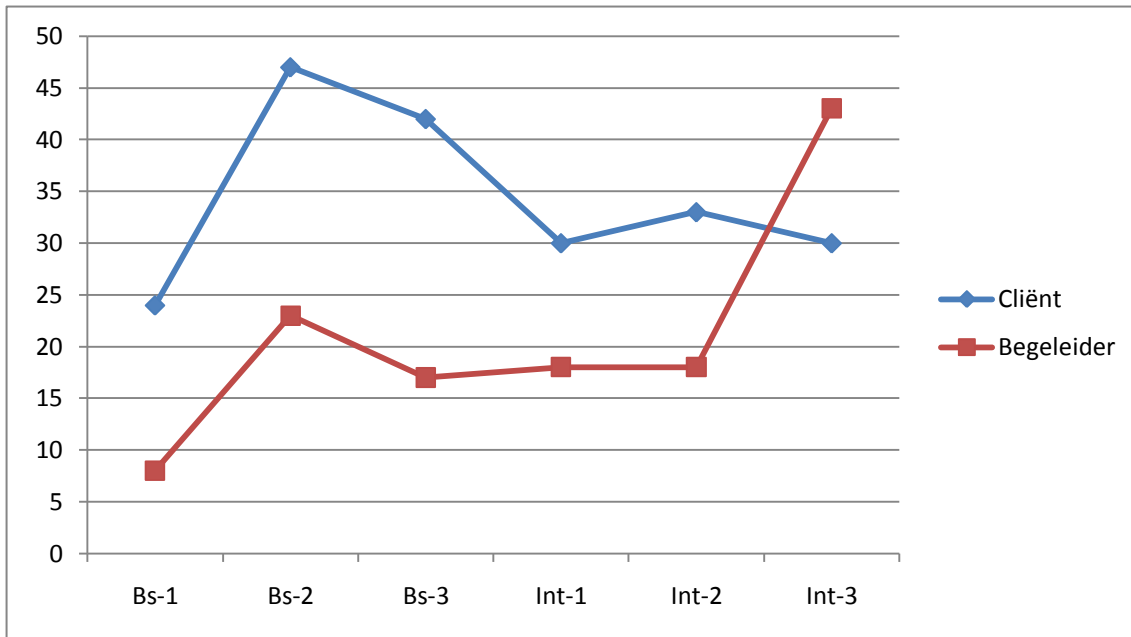
De resultaten van de Linell-analyse worden besproken op basis van de categorieën waarmee de leerdoelen getoetst worden. Om enig zicht te geven op de gehanteerde percentages worden de absolute aantallen van elke categorie in Tabel 5 gepresenteerd.

Tabel 5 *Totaal Aantal Beurten Per Ontmoeting en Aantal Beurten Per Categorie.*

	Totaal aantal beurten	Uitgebreide antwoorden	Nieuw initiatief ontbreekt	Niet ingaan op kern	Abrupte verandering	Vragen of sterke initiatieven	Monologen ⁷
Cliënt							
<i>Baseline 1</i>	41	10	14	2	10	1	2
<i>Baseline 2</i>	30	14	12	2	2	1	2
<i>Baseline 3</i>	79	33	27	8	5	6	8
Begeleider							
<i>Baseline 1</i>	51	4	7	4	19	19	4
<i>Baseline 2</i>	44	10	1	14	4	22	14
<i>Baseline 3</i>	104	18	25	14	12	44	12
Cliënt							
<i>Interventie 1</i>	27	8	12	0	3	3	0
<i>Interventie 2</i>	73	24	27	12	1	3	12
<i>Interventie 3</i>	47	14	14	10	2	5	10
Begeleider							
<i>Interventie 1</i>	73	13	2	33	11	25	33
<i>Interventie 2</i>	96	17	17	18	8	31	18
<i>Interventie 3</i>	53	23	4	12	5	15	12

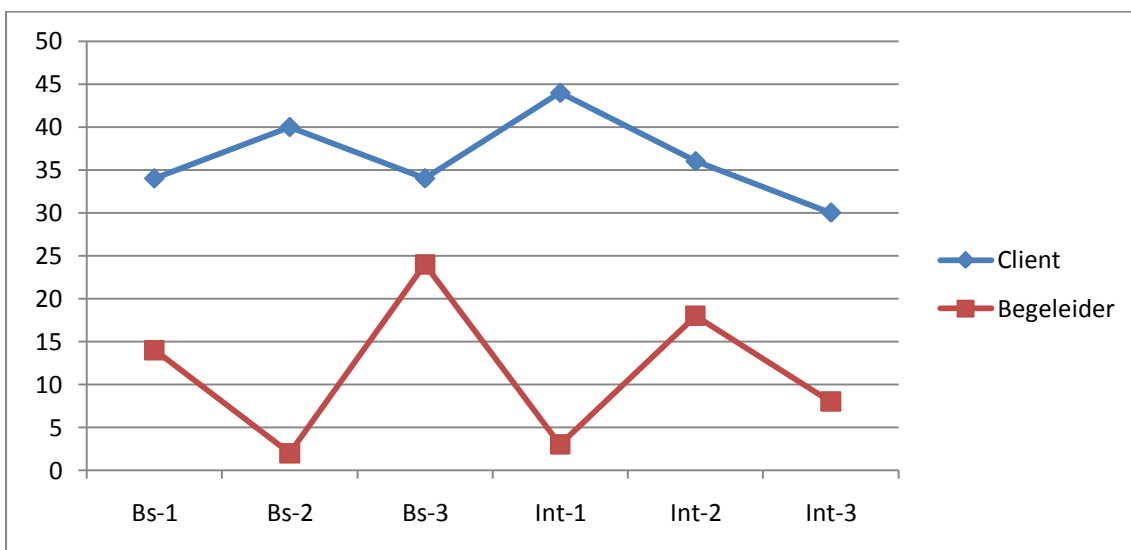
⁷ Informatie over het houden van monologen bleek zeer typerend voor deze dyade. Vandaar de toevoeging van deze informatie bij Cliënt B.

Zoals in Figuur 8 te zien is geeft de cliënt voor de interventie meer uitgebreide antwoorden (gemiddeld 38%) dan na de interventie (gemiddeld 31%). Bij de begeleider is een tegengesteld effect te zien: waar de begeleider voor de interventie in gemiddeld 16% van haar beurten een uitgebreid antwoord gaf, doet ze dit na de interventie in gemiddeld 24% van de beurten. De cliënt is na de interventie wel erg constant in het geven van uitgebreide antwoorden: hij geeft bij alle drie de interventies in ongeveer 30% van zijn beurten een uitgebreid antwoord.

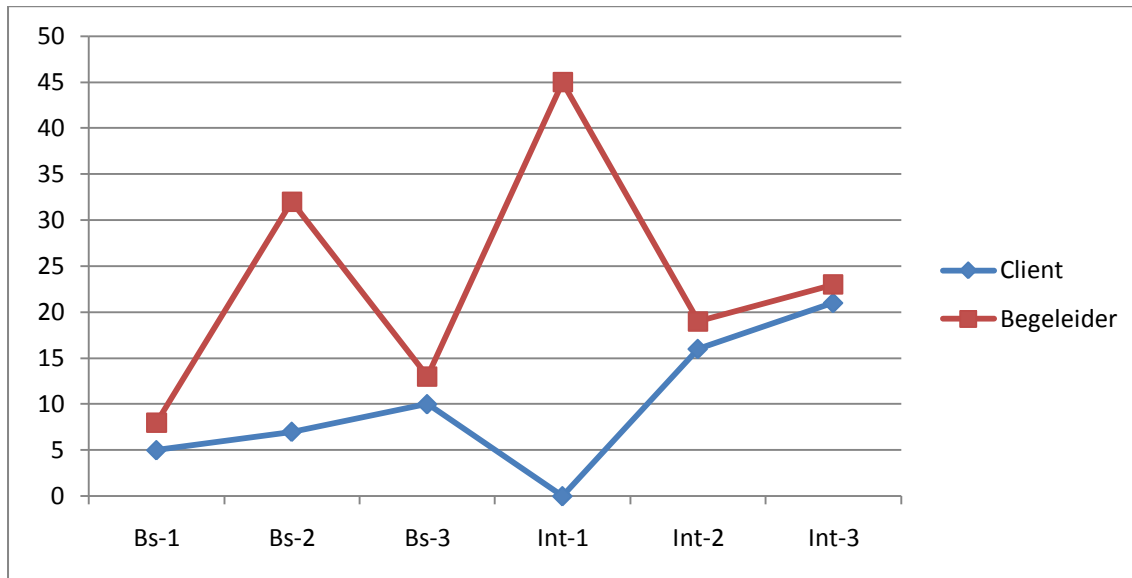
Figuur 8 *Percentage Uitgebreide Antwoorden (B-coëfficiënt)*

Het gemiddeld aantal antwoorden waarbij een nieuw initiatief ontbreekt (bijvoorbeeld enkel 'ja' of 'nee') is na de interventie zowel bij cliënt als bij begeleider lager dan voor de interventie (zie Figuur 9): waar de cliënt voor de interventie gemiddeld in 35% van zijn beurten een beknopt antwoord gaf, doet hij dit na de interventie gemiddeld in nog maar 29% van de beurten en daar waar de begeleider voor de interventie gemiddeld in 17% van de beurten een beknopt antwoord gaf doet ze dat na de interventie gemiddeld in nog maar 10% van de beurten. Bij de cliënt is na de interventie bovendien een sterk dalende lijn te zien. Opvallend is daarnaast de gespiegeldheid van de resultaten. Op de laatste interventie na is het zo dat wanneer de begeleider in vergelijking met de ontmoeting ervoor meer sterke initiatieven neemt, de cliënt over het algemeen minder sterke initiatieven neemt en vice versa.

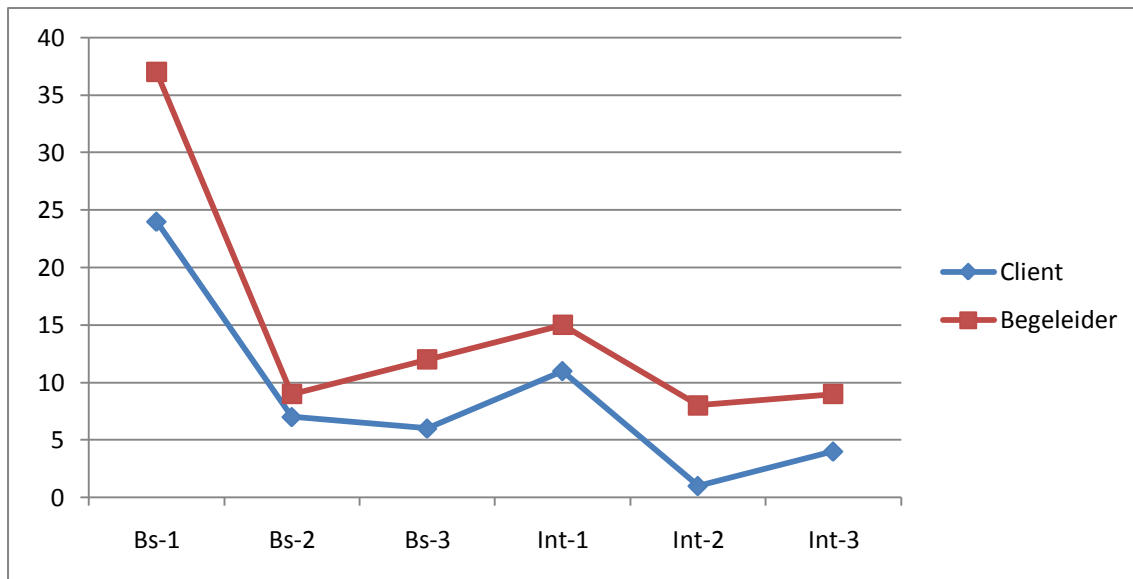
Figuur 9 *Percentage Antwoorden Waarbij een Nieuw Initiatief Ontbreekt (Categorie E).*

Zoals in Figuur 10 te zien is gaat de cliënt na de interventie bijna twee keer zo vaak (gemiddeld 15%) niet in op de kern vande voorafgaande beurt dan voor de interventie (gemiddeld 8%). Ook de begeleider gaat na de interventie (gemiddeld 28%) beduidend minder vaak op de kern van een voorgaande beurt in dan voor de interventie (gemiddeld 16%).

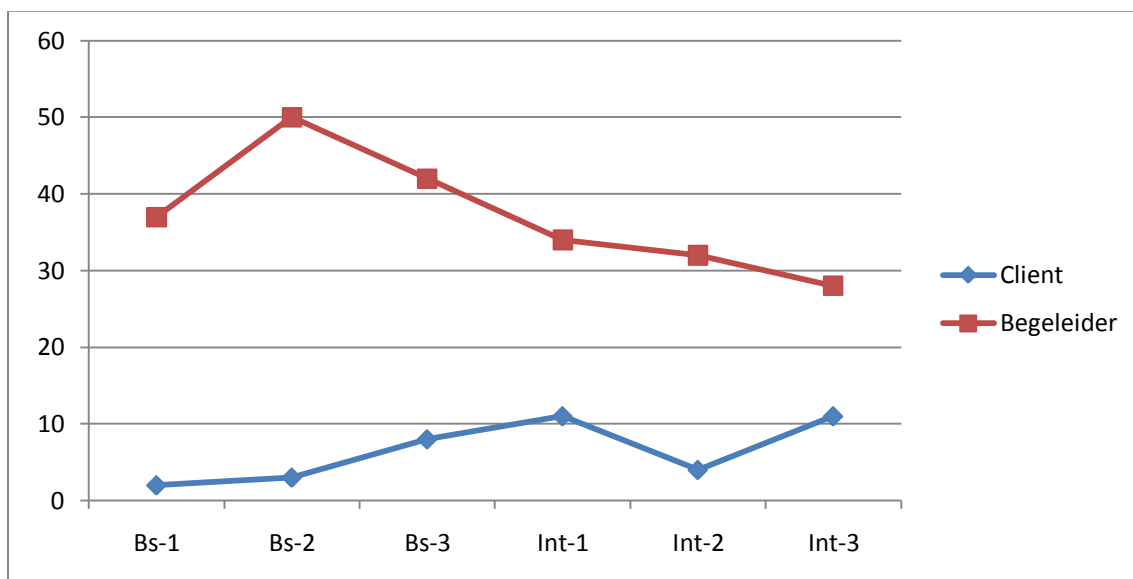
Figuur 10 *Percentage Niet Ingaan op de Kern van een Voorafgaande Beurt (O-Coëfficiënt)*

De cliënt initieert voor de interventie (gemiddeld 11%) bijna drie keer zo vaak een abrupte verandering van gespreksonderwerp vergeleken met na de interventie (gemiddeld 4%). Ook de begeleider initieert na de interventie minder vaak abrupt een verandering van gespreksonderwerp (gemiddeld 18% voor de interventie versus gemiddeld 11% na de interventie). Opvallend is dat de cliënt en begeleider redelijk op elkaar zijn afgestemd wat betreft het initiëren van abrupte veranderingen in gespreksonderwerp: gedurende de interacties volgen zij grotendeels eenzelfde trend, wat wil zeggen dat wanneer de begeleider in vergelijking met de ontmoeting ervoor meer abrupte veranderingen van gespreksonderwerp initieert, de cliënt dit over het algemeen ook doet en vice versa.

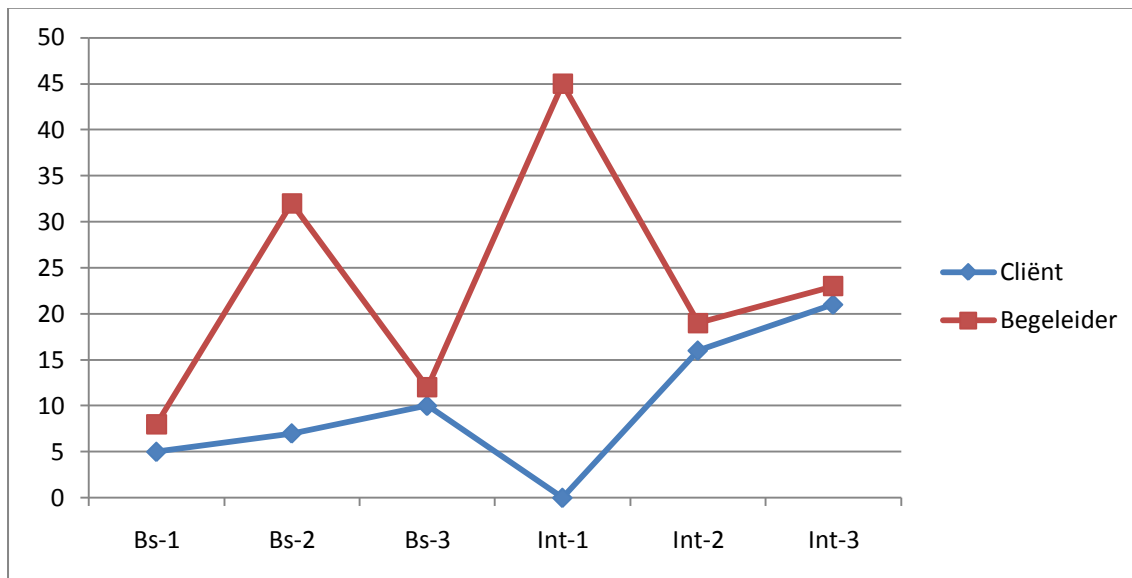
Figuur 11 *Percentage Abrupte Verandering van Gespreksonderwerp (F-Coëfficiënt)*

Er heeft bij de cliënt door de interventie geen noemenswaardige verandering in het nemen sterke initiatieven plaatsgevonden: voor de interventie nam de cliënt in gemiddeld 5% van zijn beurten een sterk initiatief, na de interventie nam hij in gemiddeld 7% van zijn beurten een sterk initiatief. Ook het feit dat de begeleider tijdens de interventies bewust (dit was immers één van de interventies) minder sterke initiatieven is gaan nemen (gemiddeld 43% voor de interventie, gemiddeld 32% na de interventie) heeft niet bijgedragen aan een stijging van het aantal sterke initiatieven van de cliënt. Wel zijn de cliënt en begeleider door deze interventie in twee van de drie ontmoetingen meer op elkaar afgestemd in het stellen van vragen of het nemen van andere sterke initiatieven zoals te zien is in Figuur 12.

Figuur 12 *Percentage Vragen of Andere Sterke Initiatieven (S-Coëfficiënt).*

De cliënt hield voor de interventie in gemiddeld 8% van zijn beurten een monoloog, wat betekent dat hij in 8% van zijn beurten linkte aan zijn eigen voorgaande beurt waarbij hij geen of weinig aandacht schonk aan wat de begeleider in de voorgaande beurt zei. Na de interventie houdt de cliënt in gemiddeld 15% van zijn beurten een monoloog. Zoals Figuur 13 laat zien, is ook het aantal monologen van de begeleider na de interventie bijna verdubbeld: waar de begeleider voor de interventie in gemiddeld 15% van haar beurten een monoloog hield, doet zij dit na de interventie in gemiddeld 28% van haar beurten.

Figuur 13 *Percentage Monologen (Categorieën I, J, K en L)*

Uit de scores voor asymmetrie (Tabel 6) blijkt dat de gesprekken tussen cliënt en begeleider gaandeweg niet meer symmetrisch zijn geworden. De begeleider heeft zowel tijdens de baselinefase als tijdens de interventiefase de gesprekken gedomineerd.

Tabel 6 *Mate van Dominantie (IR-index) en Asymmetrie (IR-difference).*

	IR-index cliënt	IR-index begeleider	IR-difference
Baseline 1	2,80	3,33	- 0,53
Baseline 2	2,57	3,73	- 1,16
Baseline 3	2,78	3,04	- 0,26
Interventie 1	2,78	3,45	- 0,67
Interventie 2	2,44	3	- 0,56
Interventie 3	2,49	3,34	- 0,85

VIGNET CLIENT C

1. Dossier en observationele gegevens

De cliënt is een meisje van dertien jaar. Toen de cliënt bijna zeven jaar oud was werd ze, nadat begeleiding in de thuissituatie niet het gewenste resultaat had, uithuisgeplaatst vanwege ernstige verwaarlozing en onderstimulatie. Via netwerkpleeggezinnen, weekendopvang en vakantieopvang is het meisje uiteindelijk terecht gekomen in het EBL-leefgroepshuis voor permanente opvang. Haar ontwikkelingsgeschiedenis is belast door de verwaarlozende omstandigheden waarin ze de eerste zeven jaren van haar leven heeft verkeerd. Ze is onveilig gehecht (reactieve hechtingsstoornis van het ontremde type) en teruggetrokken, ze neemt weinig eigen initiatief en oogt angstig en zeer kwetsbaar. Het is moeilijk om aan haar af te lezen of ze iets leuk vindt of niet. Cognitief gezien functioneert de cliënt op licht verstandelijk beperkt niveau (WISC-RN (2006): TIQ 60, VIQ 69, PIQ 58). Onderwijs volgt ze dan ook op een school voor Zeer Moeilijk Lerende Kinderen (middenbouw). De begeleider van de cliënt is een tweeëntwintigjarige vrouw.

2. Probleemanalyse vanuit EBL

De hiaten van Cliënt C zitten vooral in de EBL-interactiestructuur Afstemming (Laag A). Doordat haar interactiestructuur Afstemming niet compleet is, zijn er ook beperkingen in alle andere lagen zichtbaar. De cliënt lijkt vaker toeschouwer dan deelnemer van een interactie te zijn, waardoor wederkerigheid in de interactie vaak ontbreekt. Ze zoekt veel contact met de ander, waarbij ze zich richt op het goed willen doen en aardig gevonden worden. Haar eigen persoonlijkheid is door deze te sterke gerichtheid op de ander onvoldoende ontwikkeld. Ze onderscheidt haar eigen emoties en gevoelens niet van die van anderen. Ze heeft veel externe aansturing nodig waarbij haar grenzen bewaakt moeten worden.

3. Doel en middel van de EBL-interventie

- De cliënt kan afstemmen op zichzelf:
 - als de cliënt in een competitieve situatie wint van de begeleider dan is ze blij voor zichzelf zonder een blijk van medeleven richting de begeleider te geven (achtergrond van dit doel: doordat de cliënt teveel gericht is op de ander kan ze in competitieve situaties niet trots zijn op zichzelf omdat ze dan altijd medeleven voelt voor 'de verliezer'). De interventie die wordt ingezet is het creëren van competitieve situaties. De begeleider zorgt ervoor dat de cliënt de strijd wint, waarna de begeleider de cliënt overmatig gaat prijzen. De resultaten van deze interventie zullen niet middels Linell kunnen worden aangetoond.
 - de cliënt geeft vaker haar eigen mening (achtergrond van dit doel: doordat de cliënt teveel gericht is op de ander heeft ze geen eigen mening. De mening van een ander is haar mening). De interventie die wordt ingezet is dat de begeleider te pas en te onpas haar mening vertelt en zo nu en dan ook vraagt wat de cliënt van hetgeen de begeleider haar mening over vertelt vindt. Deze interventie kan overal worden toegepast. Het gaat er namelijk niet om *waar* de mening over gegeven wordt, maar *dat* de mening gegeven wordt, of die mening nou betrekking heeft op bijvoorbeeld de inrichting van een kamer of op de activiteit die op dat moment samen ondernomen wordt. Zo kan er een gevoel van onderscheid tussen haar eigen mening en de mening van een ander ontstaan. De verwachting is dat dit in Linell is terug te zien in meer dominantie van de cliënt (grotere IR-Index), meer uitgebreide antwoorden van de cliënt (grotere B-Coëfficiënt) en meer vragen of andere sterke initiatieven van de cliënt (grotere S-Coëfficiënt)

- de cliënt kan onafhankelijk van de voorkeuren van een ander keuzes maken (achtergrond van dit doel: doordat de cliënt teveel gericht is op de ander laat ze haar keuzes afhangen van de voorkeuren van de ander). De interventie die wordt ingezet is dat de begeleider haar mening achterwege laat wanneer de cliënt een keuze moet maken. Zo wordt de cliënt gestimuleerd om haar eigen voorkeuren te ontdekken en om deze voorkeuren mee te nemen bij het maken van haar keuze. De verwachting is dat dit in Linell is terug te zien in meer dominantie van de cliënt (grotere IR-Index), meer uitgebreide antwoorden van de cliënt (grotere B-Coëfficiënt) en meer vragen of andere sterke initiatieven van de cliënt (grotere S-Coëfficiënt)
- De cliënt wordt assertiever in de omgang met anderen wat moet blijken uit het nemen van meer initiatieven (ze wordt meer deelnemer in plaats van toeschouwer van een interactie). De interventie die wordt ingezet is dat de begeleider een meer afwachtcende houding aanneemt in de interactie met de cliënt. Op die manier wordt een meer leidende houding van de cliënt uitgelokt. De verwachting is dat dit in Linell is terug te zien in meer dominantie van de cliënt (grotere IR-Index), meer vragen of andere sterke initiatieven van de cliënt (grotere S-Coëfficiënt) en minder vragen of andere sterke initiatieven van de begeleider (kleinere S-Coëfficiënt).

4. Beschrijving van de gefilmde ontmoetingen

Hieronder worden zes opnamen van ontmoetingen tussen cliënt en begeleider beschreven. De eerste drie opnamen zijn een beschrijving van een ontmoeting voordat de begeleider de opdracht kreeg om een EBL-interventie in te zetten. In de laatste drie opnamen past de begeleider een EBL-interventie toe. Bij elke filmfragment staat de datum van de opname.

-Film 1 (07-10-2009): de cliënt en begeleider zitten tegenover elkaar aan een tafel en gaan met barbies spelen. De cliënt houdt in het begin twee barbies vast en vraagt aan de begeleider welke barbie zij wil. De begeleider zegt dat de cliënt mag kiezen, waarop de cliënt zegt dat de begeleider mag kiezen. Daarop kiest de begeleider een barbie. Het lijkt erop alsof de begeleider de cliënt entertaint met haar barbie: de begeleider neemt veel initiatieven en maak veel grapjes en hoewel de cliënt wel meedoet met haar barbie lijkt zij toch meer toeschouwer dan deelnemer. Als de cliënt even niet weet wat ze moet zeggen, initieert de begeleider direct een nieuw initiatief. Het lijkt erop dat de cliënt hierdoor ook niet echt de ruimte krijgt om zelf initiatieven te nemen. De cliënt lijkt alles wat de cliënt voorstelt goed te vinden. Op een gegeven moment stelt de cliënt voor om met één van de barbies een man te spelen. Dit gaan ze doen, maar in het vervolg neemt vooral de begeleider weer de initiatieven. Zowel de begeleider als de cliënt lijken zich goed te vermaken.

-Film 2 (14-10-2009): de cliënt en begeleider zitten naast elkaar aan een tafel. Op de tafel staat een mand met albums, vriendenboekjes en meer persoonlijke spullen. Wanneer de cliënt haar zwemdiploma aan de begeleider laat zien kijkt ze erg trots. Vervolgens gaan de cliënt en begeleider foto's kijken. De begeleider stelt veel vragen om meer over het verleden en het heden van de cliënt te weten te komen en de cliënt beantwoordt de vragen. Tijdens het bladeren door de albums en boekjes vertelt de cliënt ook veel dingen uit zichzelf. Wat ze zegt heeft betrekking op de foto's/vriendenboekjes: soms ligt ze foto's toe en soms leest ze voor wat in de boekjes staat. Haar lichaam oogt wat gespannen.

-Film 3 (09-12-2009): de cliënt en begeleider staan naast elkaar aan het aanrecht. Ze gaan koekjes versieren. De begeleider krijgt het pak koekjes echter niet open en vraagt om een schaar. Daarop zegt de cliënt 'geef eens' en maakt het pak met haar tanden open. Tijdens het versieren van de koekjes reageert de begeleider niet altijd op de cliënt. Het lijkt erop alsof de cliënt en begeleider intensiever met hun eigen koek bezig zijn dan met elkaar (de

begeleider meer dan de cliënt). Ze lijken het wel naar hun zin te hebben. De cliënt heeft een aantal goede ideeën (kleuren mengen, glazuur proeven, hoe de koek te versieren, enzovoorts).

-Film 4 (10-02-2010): de cliënt en begeleider zitten naast elkaar op de grond en pakken cadeautjes uit die de cliënt gekregen heeft. De begeleider vertelt vaak haar mening over de dingen die ze uitpakken (en dingen die daaraan verwant zijn). Gedurende de activiteit vertelt ook de cliënt steeds vaker haar mening (die zo nu en dan wezenlijk verschilt van de mening van de begeleider). De cliënt ziet er wat gespannen uit en bevestigt ook dat ze gespannen is wanneer de begeleider hiernaar vraagt.

-Film 5 (13-04-2010): de cliënt en begeleider zitten naast elkaar aan een tafel. Ze bekijken het levensboek van de cliënt en gaan hier nieuwe papieren in plakken. Op een gegeven moment gaat de cliënt even een schaar halen. Als zij terug komt en de begeleider vraagt hoe het precies gedaan moet worden, zegt de cliënt heel verontwaardigd: 'oh, heb je alles door elkaar gehaald?' Ze laat, aan de hand van haar voorkeuren, heel duidelijk merken hoe zij het wil hebben. Op een gegeven moment stelt de begeleider voor om een wedstrijdje plakbandjes knippen te gaan doen (interventie: als de cliënt in een competitieve situatie wint van de begeleider dan is ze blij voor zichzelf zonder een blijk van medeleven richting de begeleider te geven). De cliënt en begeleider beleven hier duidelijk plezier aan. De begeleider zorgt ervoor dat de cliënt de situatie wint en gaat de cliënt vervolgens erg extreem prijzen. Even straalt de cliënt trots uit, maar even later kan ze het niet laten om tegen de begeleider te zeggen dat deze het ook goed gedaan heeft (blijk van medeleven).

-Film 6 (12-05-2010): de cliënt en begeleider zitten naast elkaar op de grond. Ze hebben beiden een tegel voor zich liggen die ze gaan versieren. De materialen hiervoor liggen voor en naast hen op de grond. De cliënt komt met een aantal creatieve ideeën. Als de begeleider bijvoorbeeld vraagt of ze samen één tegel gaan maken of ieder apart, stelt de cliënt voor om ieder apart een tegel te maken om ze vervolgens aan elkaar te plakken. Ze laat ook overduidelijk haar eigen mening merken: wanneer de begeleider een bepaalde kleur versiering pakt en zegt dat zij dit erg mooi vindt, zegt de cliënt dat zij meer van lichtere kleuren houdt. En als de cliënt tussen de stapels gekleurde papieren door aan het zoeken is, zegt ze ook: 'dit is niet mijn type kleuren' en 'het moet mooi zijn, het moet fluweel zijn'. Ze weet dus heel goed wat ze wel en niet wil en dit verschilt van de voorkeuren van de begeleider.

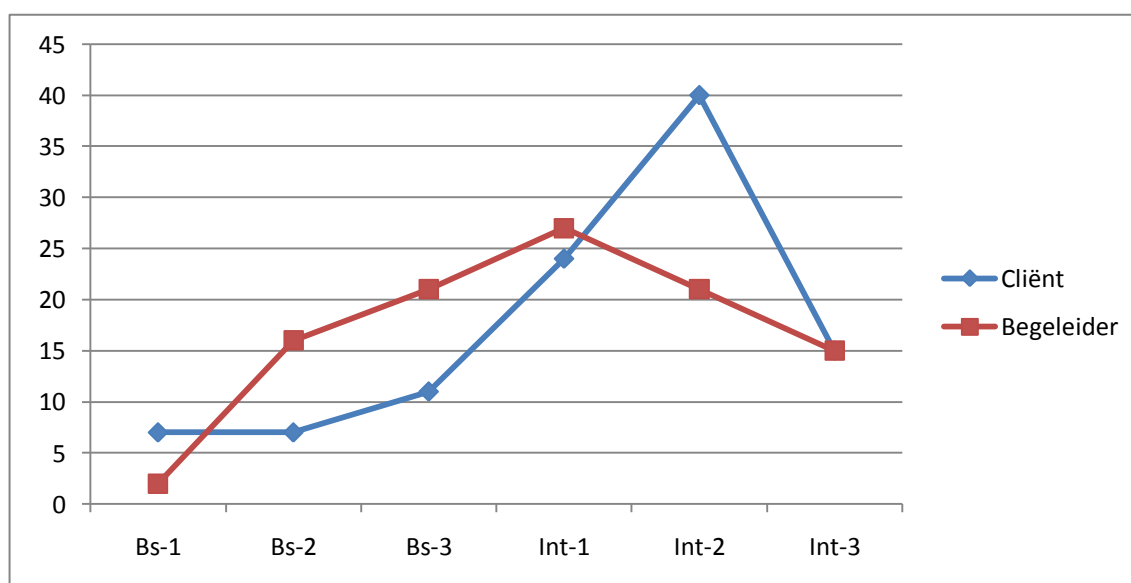
5. Resultaten Linell

De resultaten van de Linell-analyse worden besproken op basis van de categorieën waarmee de leerdoelen getoetst worden. Om enig zicht te geven op de gehanteerde percentages worden de absolute aantallen van elke categorie in Tabel 7 gepresenteerd.

Tabel 7 *Totaal Aantal Beurten Per Ontmoeting en Aantal Beurten Per Categorie.*

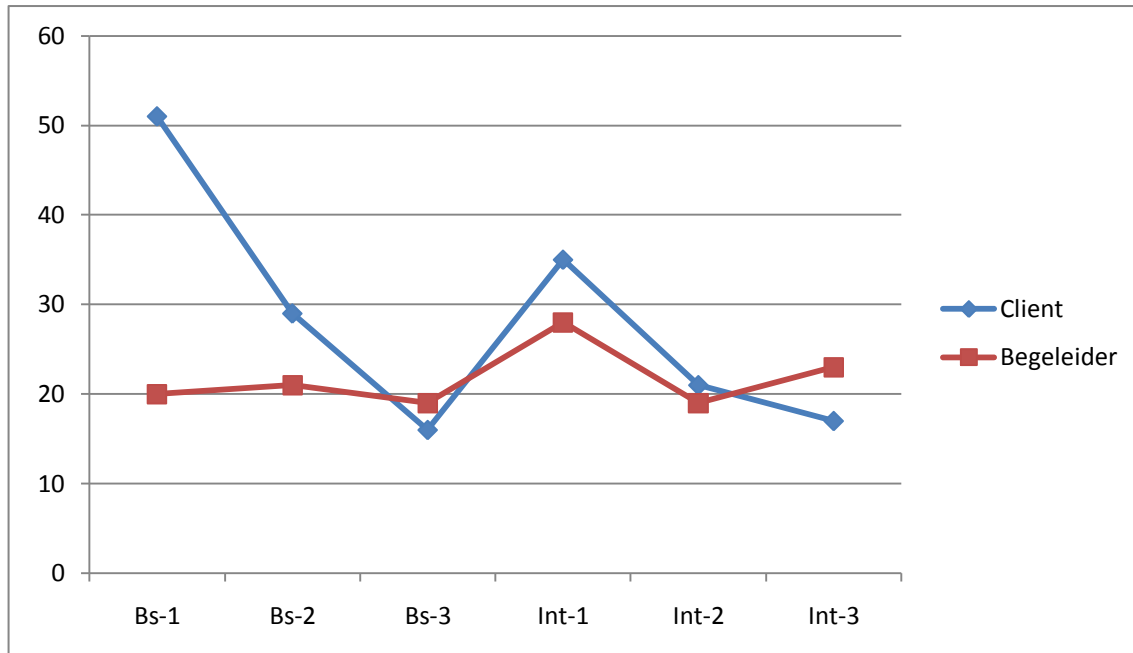
	Totaal aantal beurten	Uitgebreide antwoorden	Nieuw initiatief ontbreekt	Niet ingaan op kern	Abrupte verandering	Vragen of sterke initiatieven
Cliënt						
<i>Baseline 1</i>	86	6	44	8	18	12
<i>Baseline 2</i>	96	7	28	14	37	1
<i>Baseline 3</i>	98	11	16	8	37	24
Begeleider						
<i>Baseline 1</i>	95	2	19	14	34	34
<i>Baseline 2</i>	82	13	17	6	19	28
<i>Baseline 3</i>	72	15	14	6	23	11
Cliënt						
<i>Interventie 1</i>	101	24	35	14	25	5
<i>Interventie 2</i>	52	21	11	7	6	6
<i>Interventie 3</i>	96	14	16	15	33	13
Begeleider						
<i>Interventie 1</i>	96	26	27	5	18	23
<i>Interventie 2</i>	47	10	9	4	6	15
<i>Interventie 3</i>	62	9	14	7	20	10

Zoals in Figuur 14 te zien is geeft de cliënt na de interventie beduidend meer uitgebreide antwoorden (gemiddeld 24%) dan voor de interventie (gemiddeld 9%). Het aantal uitgebreide antwoorden van na de interventie is bovendien *consistent* hoger dan het aantal uitgebreide antwoorden van voor de interventie (met andere woorden: bij de drie interventies is het percentage niet één keer lager dan het hoogste percentage van voor de interventie). Ook de begeleider geeft na de interventie (gemiddeld 22%) meer uitgebreide antwoorden dan voor de interventie (gemiddeld 12%). Opvallend is daarnaast de perfecte symmetrie bij de laatste interventie: zowel begeleider als cliënt geven in 15% van hun beurten een uitgebreid antwoord.

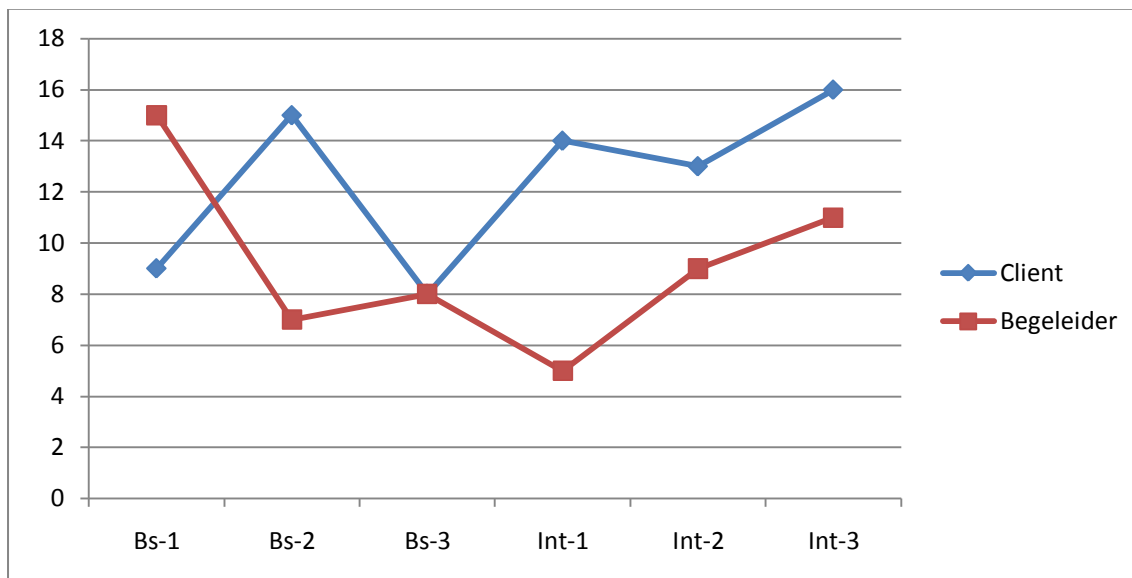
Figuur 14 *Percentage Uitgebreide Antwoorden (B-coëfficiënt)*

De cliënt geeft na de interventie minder antwoorden waarbij een nieuw initiatief ontbreekt (Figuur 15): waar de cliënt voor de interventie gemiddeld in 31% van haar beurten een beknopt antwoord gaf, doet ze dit na de interventie gemiddeld in nog maar 25% van de beurten. De begeleider geeft na de interventie iets meer beknopte antwoorden (gemiddeld 20% voor de interventie versus gemiddeld 24% na de interventie).

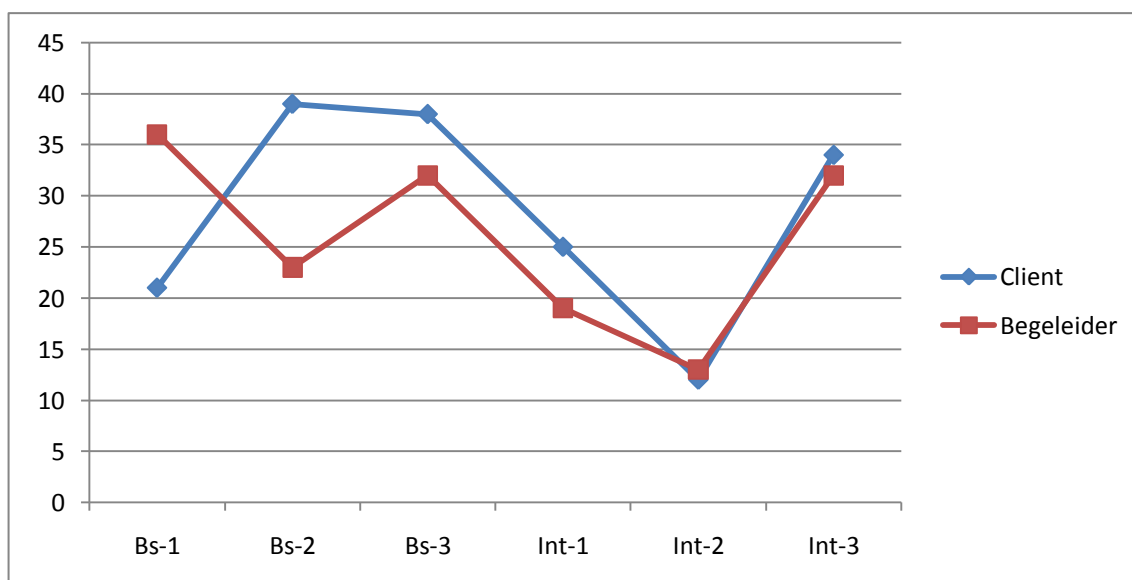
Figuur 15 *Percentage Antwoorden Waarbij een Nieuw Initiatief Ontbreekt (categorie E).*

Zoals in Figuur 16 te zien is zijn er zowel bij de cliënt als bij de begeleider minimale verschillen waar te nemen in het vermijden van de kern van een voorgaande beurt wanneer de scores van na de interventie worden vergeleken met de scores van voor de interventie (cliënt: gemiddeld 11% voor de interventie versus gemiddeld 14% na de interventie. Begeleider: gemiddeld 10% voor de interventie versus gemiddeld 8% na de interventie).

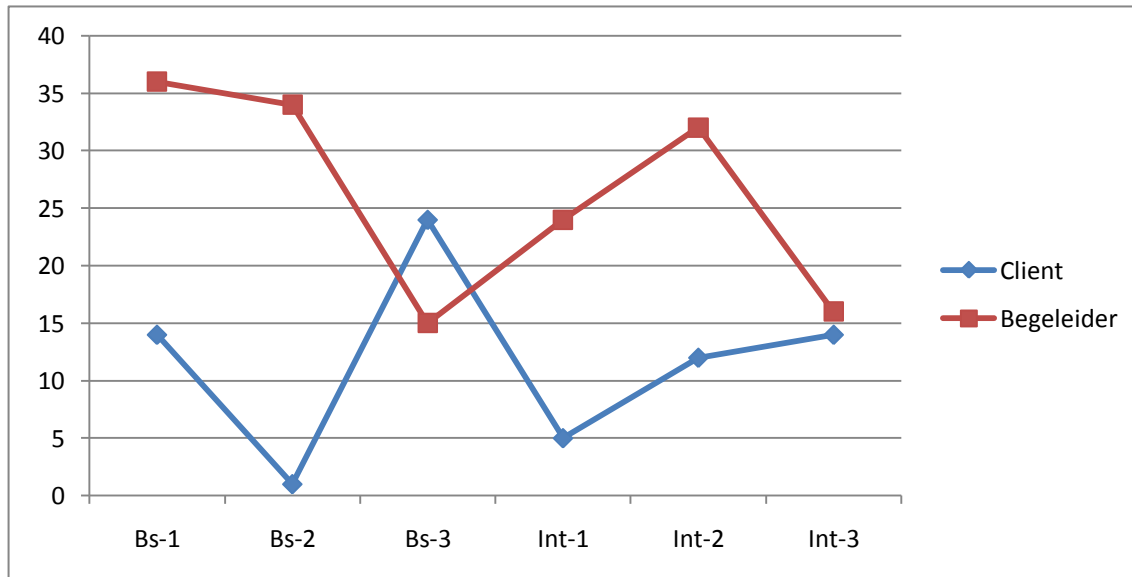
Figuur 16 *Percentage Niet Ingaan op de Kern van een Voorafgaande Beurt (O-Coëfficiënt)*

Zowel de cliënt als de begeleider initiëren na de interventie beduidend minder abrupte veranderingen van gespreksonderwerp dan voor de interventie (zie Figuur 17): waar de cliënt voor de interventie nog in 33% van de beurten abrupte veranderingen van gespreksonderwerp initieerde doet zij dit na de interventie in nog maar 26% van de beurten. De begeleider initieerde voor de interventie in 31% van de beurten een abrupte verandering van gespreksonderwerp en doet dit na de interventie in nog maar 21% van de beurten. Bij de laatste interventie is er overigens wel bij zowel de cliënt als bij de begeleider een relatief grote stijging te zien in het initiëren van abrupte veranderingen van gespreksonderwerp. Opvallend is daarnaast de symmetrie die ontstaat na de interventie.

Figuur 17 *Percentage Abrupte Verandering van Gespreksonderwerp (F-Coëfficiënt)*

Figuur 18 laat zien dat er bij de cliënt een minimaal verschil is waar te nemen in het stellen van vragen of het nemen van andere sterke initiatieven wanneer de scores van na de interventie (gemiddeld 13%) vergeleken worden met de scores van voor de interventie (10%). De begeleider is na de interventie minder sterke initiatieven gaan nemen: voor de interventie deed zij dit in 29% van de beurten, na de interventie in 23% van de beurten. Ook hier is het opvallend dat er aan het einde van de interventie bijna perfectie symmetrie ontstaat.

Figuur 18 *Percentage Vragen of Andere Sterke Initiatieven (S-Coëfficiënt).*

Uit de scores voor asymmetrie (Tabel 8) blijkt dat de cliënt gaandeweg dominantier is geworden: waar het voor de interventie bij twee van de drie ontmoetingen de begeleider was die de gesprekken interactioneel duidelijk domineerde, domineert de cliënt in twee van de drie ontmoetingen na de interventie.

Tabel 8 *Mate van Dominantie (IR-index) en Asymmetrie (IR-difference).*

	IR-index cliënt	IR-index begeleider	IR-difference
Baseline 1	2,80	3,22	- 0,42
Baseline 2	2,69	3,39	- 0,70
Baseline 3	3,31	3,25	0,06
Interventie 1	3,06	2,76	0,3
Interventie 2	3	3,06	- 0,06
Interventie 3	3,28	3,10	0,18